

«СХВАЛЕНО»
Педагогічною радою

Протокол №__від_.08.202_ р.

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
Директор

___серпня 202_ р.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

«Історія: Україна і світ. 7 клас (інтегрований курс)»

укладена на основі модельної програми

«Історія: Україна і світ. 7–9 класи (інтегрований курс)» (варіант 2) для закладів загальної середньої освіти

(автори: Власова Н.С., Желіба О.В., Кронгауз В.О., Секиринський Д.О., Щупак І. Я.)

на 202_ - 202_ н. р.

учителя / учительки історії

Назва модельної програми: «Історія: Україна і світ. 7–9 класи (інтегрований курс)» (варіант 2) для закладів загальної середньої освіти (автори: Власова Н.С., Желіба О.В., Кронгауз В.О., Секиринський Д.О., Щупак І. Я.), рекомендованої Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 24.07.2023 № 883).

Укладачі основи навчальної програми: Ірина Васильків, Ірина Димій

Підручник: Історія: Україна і світ : підручник інтегрованого курсу для 7 класу закладів загальної середньої освіти / І. Д. Васильків,

І. Л. Паршин, І. С. Димій, — Тернопіль : Астон, 2024. — 368 с. : іл.

Кількість годин на рік: 70 годин

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна програма з інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ. 7 клас (інтегрований курс)» укладена на основі модельної програми «Історія: Україна і світ. 7–9 класи (інтегрований курс)» (варіант 2) для закладів загальної середньої освіти (автори: Власова Н.С., Желіба О.В., Кронгауз В.О., Секиринський Д.О., Щупак І. Я.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 24.07.2023 № 883) (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Hromad.ta.istor.osv.hal.2023/Istoriya-Ukr.i.svit.7-9-intehr.kurs-variant.2-Vlasova.ta.in.13.09.2023.pdf>) та Державного стандарту базової середньої освіти (далі – ДСБСО) і є складовою частиною громадянської та історичної освітньої галузі (далі – Галузь).

Навчальна програма містить обов'язкові складові — «Зміст теми», «Види навчальної діяльності», «Очікувані результати навчання за ДСБСО і МНП» (Наказ МОН № 25 від 19.02.2021 р.). Також в навчальній програмі зазначено конкретні вправи для колективної та індивідуальної роботи, які можуть бути використані за умов онлайн / офлайн / змішаного навчання. Визначено і розподілено найважливіші змістові одиниці кожної теми та додатковий матеріал. Навчальна програма містить орієнтири для оцінювання здобувачів освіти відповідно до ДСБСО (Додаток 18).

Мета навчальної програми: ознайомити учнів з основними формами суспільного життя в минулому, способами функціонування суспільства і його складових, сформувати основи критичного мислення та особистісного ставлення до історичних подій.

Структура інтегрованого курсу(Історія: Україна і світ. 7 клас) відповідає Модельній навчальній програмі.

Шляхи реалізації навчальної програми відповідають МНП.

Особливості організації освітнього процесу. Інтегрований курс «Історія: Україна і світ. 7 клас» реалізовується через:

- поєднання зусиль педагога і здобувачів освіти, використання підручника, комплексу методичних матеріалів для учительства і здобувачів освіти;
- використання можливостей інтернету, індивідуальної роботи, проєктної діяльності, виконання творчих/практичних завдань;
- поєднання компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів до вивчення курсу.

Види діяльності, запропоновані в навчальній програмі, відповідають віковим та фізіологічним особливостям здобувачів освіти, враховують попередньо набутий досвід, знання та уміння учнів. Дозволяють реалізувати компетентнісний потенціал Галузі і досягти результатів, передбачених ДСБСО.

Додатки до Навчальної програми:

1. **Наскрізні вміння** в усіх ключових компетентностях (за ДСБСО)
2. **Ключові компетентності** (за ДСБСО)
3. **Компетентнісний потенціал Громадянської та історичної галузі (ГЮ)** (Додаток 17 ДСБСО)
4. **Базові знання** (змістові лінії ГЮ, за Додатком 17 ДСБСО)
5. **Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з ГЮ** (групи загальних результатів за Додатком 18 ДСБСО)

№ уроку	Дата уроку	Тема заняття, номер параграфа	Зміст теми	Очікувані результати навчання	Види навчальної діяльності	Орієнтири для оцінювання
I семестр						
1		Середньовіччя як історична епоха (вступ). §1.	<ol style="list-style-type: none"> Місце Середньовіччя у світовій історії. Джерела вивчення історії Середніх віків. <p>Ключові поняття «Середньовіччя» (Середні віки), «Літопис Руський». Додаткові терміни «періодизація Середньовіччя».</p> <p><i>Співвідношення періодизації з перебігом подій на теренах України.</i> <i>Регіональні варіанти Середньовіччя.</i> <i>Внесок Середньовіччя в світову культуру.</i> <i>Середньовіччя і сучасність.</i> <i>Оцінка джерела істориком. Проблема достовірності джерел.</i></p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> знає хронологічні межі та періодизацію Середньовіччя. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> ознаки культурно-історичної епохи Середньовіччя як періоду між історією Стародавнього світу та Новою історією; співвідносить історичні періоди європейського Середньовіччя і княжої доби в Україні. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> формулює та аргументовано висловлює власні судження стосовно ціннісних основ локальних цивілізацій Європи доби Середньовіччя з урахуванням інформації з різних доступних джерел, власного досвіду, на основі гуманістичних цінностей. <p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> основні джерела з історії Середньовіччя (пам'ятки матеріальної культури, писемні та усні джерела); жанрові особливості Літопису Руського. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> види джерел з історії Середньовіччя; сміслові зв'язки між джерелами різних видів; вплив економічних, політичних, соціальних та культурних обставин на погляди і життєву позицію авторів джерел. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> порівняти зміст різних джерел за самостійно визначеними критеріями; досліджувати і використовувати історичні джерела для аналізу історичних процесів доби Середньовіччя. <p>Ставлення: критично ставиться до оцінки історичних джерел, розуміє проблему їх достовірності.</p>	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>«Міні дискусія» на тему «Середньовіччя – «темні віки» чи романтична епоха рицарства?». «Синхронізація». Початок роботи над укладанням синхронізованої хронологічної таблиці «Європа в добу Середньовіччя». Групова робота — співвідношення періодизації з перебігом подій на теренах України.</p>	<p>укладає синхроністичну таблицю, наводить приклади спільного і відмінного в історичних подіях, явищах і процесах [9 ПО 1.1.3-1]</p> <p>співвідносить подію, явище, процес та історичний період [9 ПО 1.3.1-1]</p> <p>за історичними джерелами визначає період, епоху [9 ПО 1.3.1-2]</p> <p>користується історичною періодизацією для характеристики історичних подій, явищ, процесів [9 ПО 1.3.1-3]</p> <p>розрізняє первинні та вторинні історичні джерела [9 ПО 3.1.1-1]</p> <p>порівнює зміст історичних джерел за самостійно визначеними критеріями [9 ПО 3.2.1-4]</p>
Розділ 1. Народження середньовічної Європи						
2		Занепад античного світу	<ol style="list-style-type: none"> Передумови падіння 	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> передумови, причини і наслідки Великого 	<p><i>Навчально- пізнавальна, дослідницька, пошукова,</i></p>	<p>визначає передумови, розрізняє результати і</p>

		<p>§2.</p> <p>Західної Римської імперії.</p> <p>2. Особливості взаємин варварського та римського «світів»</p> <p>3. Велике переселення народів та падіння Риму</p> <p>Ключові поняття «варвари», «Велике переселення народів».</p> <p>Додаткові терміни: вандалізм</p> <p>Релігія і вірування варварських народів. Велике переселення народів та загибель Західної Римської імперії.</p>	<p>переселення народів та падіння Західної Римської імперії;</p> <ul style="list-style-type: none"> • періодизація Великого переселення народів. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • перебігу та сутності міграційних процесів під час Великого переселення народів; • особливості вірувань та релігій варварських народів; • поняття «міграція», «варвари», «вандалізм», «варварські королівства». <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • показувати на карті територію Римської імперії напередодні падіння, напрямки Великого переселення народів; • визначати періоди Великого переселення народів та їхні наслідки; • визначати особливості/відмінності розвитку варварських народів. <p>Ставлення:</p> <p>аргументує та усвідомлює відмінність/несумісність між розвитком середньовічних держав/народів, їхніх прагнень та світогляду.</p>	<p><i>творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (бесіда, пояснення, опитування). Групова робота визначення особливості/відмінності розвитку варварських народів. Індивідуальна робота — робота з картою, робота з поняттями. Вправа «Маркування тексту». Створення (під керівництвом учителя) схеми/інфографіки з визначенням періодизація Великого переселення народів. Написання есе на тему «Вплив кліматичних змін на міграційні процеси у середні віки».</p>	<p>наслідки історичних подій, явищ, процесів</p> <p>[9 ГІО 1.2.3-1]</p> <p>користується історичною періодизацією для характеристики історичних подій, явищ, процесів</p> <p>[9 ГІО 1.3.1-3]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою</p> <p>[9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>аргументує власні судження за допомогою історичних фактів, наявних досліджень, доступних історичних джерел та з урахуванням гуманістичних цінностей</p> <p>[9 ГІО 4.2.3-2]</p>
3		<p>Слов'яни §3.</p> <p>1. Походження та розселення слов'ян</p> <p>2. Слов'янські племена і племінні союзи на теренах України</p> <p>3. Історичні джерела про життя давніх слов'ян</p> <p>Ключове поняття «етногенез», «племінний союз», «язичництво».</p> <p>Етногенез та розселення. Питання «прабатьківщини слов'ян». Слов'янські племена і племінні союзи на теренах України. Спосіб життя слов'ян. Джерела історії давніх слов'ян.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • концепції походження слов'ян; • терени та хронологічні межі розселення слов'ян; • слов'янські племінні союзи на теренах України. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • передумови та наслідки розселення слов'ян, передумови утворення держави у слов'ян, які жили на теренах України; • групи слов'ян (південні, західні, східні) та народи, які до них належать; • поняття «етногенез», «племінний союз», «язичництво», «монотеїзм». <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • показати на карті території розселення слов'янських племен на теренах України; • охарактеризувати спосіб життя (господарство, побут, організацію суспільства і влади, світосприйняття) слов'ян, які жили на теренах України; • пояснювати передумови та наслідки розселення слов'ян на теренах України; • назвати та охарактеризувати джерела 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (пояснення, бесіда з елементами дискусії, ілюстрування, перегляд відеофайлів). Групова робота — обговорення теорій (концепцій) походження слов'ян, наведення тез «за» та «проти». Проведення учнівського круглого столу «Як відбувалася генеза слов'янських етносів?». Індивідуальна робота — робота з картою: створення малюнку-схеми розселення слов'янських племен на теренах України</p>	<p>визначає передумови, розрізняє результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів</p> <p>[9 ГІО 1.2.3-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою</p> <p>[9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>розрізняє первинні та вторинні історичні джерела</p> <p>[9 ГІО 3.1.1-1]</p> <p>визначає причини, описує перебіг, встановлює сутність колонізаційних та міграційних процесів</p> <p>[9 ГІО 2.2.3-1]</p> <p>характеризує чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний</p>

				історії давніх слов'ян. Ставлення: усвідомлювати значення географічного чинника в історії людства, зв'язок людини і природи.	STEM-завдання «Створення презентації «Життя і побут давніх слов'ян»».	устрій, визначає тенденції економічного розвитку [9 ГІО 2.2.2-2] наводить приклади різних тлумачень минулого суб'єктами історичного процесу [9 ГІО 3.3.2-2]
4		Варварські королівства в Європі. ПРАКТИКУМ §4.	1. ТЕОРІЯ. Карта Європи в ранньому Середньовіччі. Поява «варварських правд» 2. ПРАКТИКА. I. Орієнтуємося в історичному часі й просторі. II. Працюємо з інформацією історичного змісту. III. Виявляємо повагу до гідності людини та соціальну активність Ключові поняття: «варварське королівство» Додаткові терміни: «звичаєве право», «варварські правди» Карта Європи у ранньому Середньовіччі. «Варварські Правди».	Базові знання: • назви варварських королівств в Європі; • дати створення варварських королівств. Розуміння: • поняття «політичний устрій», «варварське королівство», «середньовічне королівство»; • поняття «звичаєве право», «варварські Правди»; • роль особи у створенні й розбудові середньовічних держав. Вміння: • окреслити з використанням географічних термінів і показати на карті напрямки Великого переселення народів та розселення варварських племен; • узагальнено сформулювати передумови та наслідки Великого переселення народів IV–VII ст.; • окреслити з використанням географічних термінів і показати на карті «варварські» королівства; • схарактеризувати політичний устрій (організацію влади) середньовічних держав. Ставлення: • усвідомлювати значення міжцивілізаційних контактів і конфліктів у Середньовіччі та сучасному світі.	<i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i> Фронтальна робота (пояснення, обговорення, порівняння, аналіз). Групова робота — формулювання передумов та наслідків Великого переселення народів IV–VII ст. Індивідуальна робота — робота з історичними джерелами, вправа «Маркування тексту», робота з картою. Скласти порівняльну таблицю «Політичний устрій (організацію влади) середньовічних держав».	визначає передумови, розрізняє результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів [9 ГІО 1.2.3-1] описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1] визначає причини, описує перебіг, встановлює сутність колонізаційних та міграційних процесів [9 ГІО 2.2.3-1] пропонує способи подолання конфліктів, розв'язання соціальних, політичних та інших суперечностей [9 ГІО 6.3.1-3]
5		Імперія Карла Великого та її розпад §5.	1. Від королівств до імперії. Франкське королівство за Карла Мартелла і Піпіна Короткого 2. Утворення і занепад імперії Карла Великого 3. Каролінгське	Базові знання: • особливості правління Карла Мартелла, Піпіна Короткого, Карла Великого, битви при Пуатьє; • територіальні та хронологічні межі існування імперії Карла Великого. Розуміння: • поняття «бенефіцій», «майордом», «графство», «Каролінгське	<i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i> Фронтальна робота (бесіда, обговорення). Індивідуальна робота — складання історичного	визначає передумови, розрізняє результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів [9 ГІО 1.2.3-1] описує історичні події, явища і процеси за картою

			<p>відродження</p> <p>Додаткові терміни: «бенефіцій», «мажордом», «графство», «Каролінгське відродження».</p> <p>Ідея імперії на Заході. Завоювання Карла Великого. Виникнення імперії та її устрій. «Каролінгське відродження». Розпад імперії.</p>	<p>відродження»;</p> <ul style="list-style-type: none"> наслідки походів та завоювань Карла Великого, їх значення для утворення імперії; причини піднесення культури в період правління Карла Великого; причини і наслідки розпаду імперії Карла Великого. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> показати на карті територіальні межі імперії Карла Великого; пояснити причини і визначити наслідки походів та завоювань Карла Великого, причини піднесення культури. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати ціннісні та світоглядні особливості мешканців середньовічних імперій, мати особисте ставлення до такого типу держави. 	<p>портрета Карла Великого, робота з поняттями. Групова робота — робота з пам'ятками культури «Каролінгського відродження». Визначення причини піднесення культури в період правління Карла Великого.</p>	<p>[9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох</p> <p>[9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>визначає належність культурно-історичних пам'яток, господарських об'єктів до географічних, етнографічних та історичних регіонів, країн, цивілізацій</p> <p>[9 ГІО 2.1.2-2]</p>
6		<p>Візантійська імперія — наступниця Риму §6.</p>	<ol style="list-style-type: none"> Утворення Візантійської імперії Правління імператора Юстиніана I Візантія між Сходом і Заходом <p>Додаткові терміни «василевс», «іконоборство».</p> <p>Територія та населення Візантії. Імператор і система влади. Міста і міське життя. Особливості економіки, соціальної структури, культури та побуту. «Кодекс Юстиніана». «Священна імперія». Іконоборство. Візантія між Сходом і Заходом.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> обставини утворення Візантійської імперії територія Візантійської імперії. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> поняття «василевс», «іконоборство»; особливості системи влади Візантійської імперії; причини і наслідки прийняття, зміст «Кодексу Юстиніана»; передумови і наслідки повстання «Ніка»; причини початку іконоборства, наслідки руху іконоборців; особливості правління македонської династії; особливості правління династії Комнінів. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> розташувати в хронологічній послідовності відомості про Візантійську імперію; показати на карті Візантію та її сусідів; охарактеризувати організацію влади у Візантійській імперії, особливості економіки, соціальної структури, культури і побуту; визначати основні положення та наслідки прийняття «Кодексу Юстиніана». <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлює значення візантійської культури, як такої, що увібрала у 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота (робота з картою, створення хронологічної таблиці або шкали часу, робота з поняттями). Групова робота (ланкова робота — учні об'єднані у постійні групи для розв'язання конкретних навчальних завдань, вправа «Питання — відповідь»). Конференція з елементами дебатов «Візантія — наступниця Риму».</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох</p> <p>[9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-2]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою</p> <p>[9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>визначає належність культурно-історичних пам'яток, господарських об'єктів до географічних, етнографічних та історичних регіонів, країн, цивілізацій</p> <p>[9 ГІО 2.1.2-2]</p>

				себе багато культурних традицій народів, які її населяли.		
7		Нормани §7.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Скандинавія у Середньовіччі 2. Вікінги — нормани — варяги 3. Походи норманів і утворення норманських держав <p>Ключові поняття: «вікінги».</p> <p>Додаткові терміни: «епос», «нормани».</p> <p>Нормани–вікінги. Походи норманів та виникнення норманських держав. «Ісландське народоправство». Релігія і вірування норманів. Норманський епос. Нормани та слов'яни.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • хронологічні межі та напрямки норманських завоювань в Європі; • дата та обставини завершення Великого переселення народів. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • поняття «вікінги», «норманські завоювання»; • «норманська» теорія походження Руської держави; • поняття «епос», особливості норманської міфології. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • показати на карті напрямки норманських та походів; • визначити особливості норманських держав. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати значення географічного і кліматичного чинників у житті суспільства, їх впливи на історію людства. 	<p>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна. Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота (робота з термінами, укладення словничка ключових понять теми). Вправа «Екскурсоводи» — провести словесну/уявну/віртуальну екскурсію поселенням вікінгів. Групова робота — робота з історичною картою.</p>	<p>визначає передумови, розрізняє результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів</p> <p>[9 ГІО 1.2.3-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою</p> <p>[9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>характеризує діяльність людини у природно-географічному середовищі в різні історичні періоди, наводить приклади впливу людини на природу в минулому і сьогоденні</p> <p>[9 ГІО 2.2.1-1]</p>
8		Перші держави народів Центральної Європи §8.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Великоморавська держава і Польща 2. Утворення держави в болгар 3. Переселення угорців та утворення Угорського королівства <p>Великоморавська держава. Перше Болгарське царство. Терени сучасної Польщі. Переселення угорців та утворення Угорського королівства. Візантія і слов'яни.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • процес утворення Великоморавської та Болгарської держав; • території розселення слов'янських племен в Європі; <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • роль особи у створенні й розбудові середньовічних держав; <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • виявити мотиви, керуючись якими східні слов'яни прийняли володарювання варязьких князів; • характеризувати політичний устрій (організацію влади) середньовічних держав слов'ян; • показати на карті напрямком угорського походу. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати давньоруське суспільство як складову суспільства середньовічної Європи 	<p>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, дискусійна. Фронтальна робота (бесіда, обговорення). Індивідуальна робота — складання історичного портрета Мешка I, Болеслава II, Симеона, Іштвана I, Андраша II, робота з поняттями. Групова робота — складання порівняльної таблиці «Особливості політичного устрою середньовічних держав народів Центральної Європи».</p>	<p>пояснює залежність перебігу історичних подій, явищ і процесів від людських вчинків та панівних суспільних ідей</p> <p>[9 ГІО 1.2.2-1]</p> <p>зіставляє наміри та результати діяльності історичних і сучасних діячів та суспільних груп</p> <p>[9 ГІО 1.2.2-3]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою</p> <p>[9 ГІО 2.1.1-1]</p>
9-10		Перші київські князі §9-10.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Племінні князівства Русі-України. Київ та його перші правителі 2. Руська земля за 	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • процес утворення Давньоруської держави (Русі-України), дати перших русько-візантійських договорів, 	<p>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання,</p>	<p>зіставляє наміри та результати діяльності історичних і сучасних діячів та суспільних груп</p>

			<p>Аскольда і Діра</p> <p>3. Перші Рюриковичі в Києві</p> <p>4. Чому Русь стала Руссю?</p> <p>Ключові поняття: «данина», «Русь», «Русь-Україна», «полюддя», «князь».</p> <p>Теорії походження Давньоруської держави. Походження назви «Русь». Створення Давньоруської держави - Русі-України. Легендарні перекази про перших київських князів (від Аскольда до Святослава). Нормани та слов'яни. Візантія і слов'яни.</p>	<p>хронологічну послідовність правління перших київських князів;</p> <ul style="list-style-type: none"> • напрямки походів перших київських князів. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • термін «Руська Земля» як самоназва держави, а терміни «Давня Русь» та «Русь-Україна» як умовні вживані істориками; • роль особи у створенні й розбудові середньовічних держав; • передумови утворення держави у слов'ян, які жили на теренах України; • роль міста Києва в утворенні Русі; • поняття «князь», «дружина», «полюддя», «данина», «хозари», «печеніги», «язичництво». <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • виявити мотиви, керуючись якими східні слов'яни прийняли володарювання варязьких князів; • розмістити в хронологічній послідовності відомості про утворення Давньоруської держави (Русі-України), правління перших князів (Аскольда, Олега, Ігоря, Ольги), їхні походи/реформи; • охарактеризувати спосіб життя (господарство, побут, організацію суспільства і влади, світосприйняття) слов'ян, які жили на теренах України; • визначити напрями внутрішньої й зовнішньої політики перших князів; • укласти історичний портрет руського князя. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати давньоруське суспільство як складову суспільства середньовічної Європи. 	<p><i>інтерактивна, дискусійна.</i> Фронтальна робота (бесіда, обговорення). Індивідуальна робота — складання історичного портрета Аскольда, Олега, Ігоря, Ольги, робота з поняттями. Групова робота — складання порівняльної таблиці «Особливості політичного устрою Руської Землі (у зіставленні з варварськими королівствами, імперією Карла Великого, Візантією)».</p>	<p>[9 ПІО 1.2.2-3]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою</p> <p>[9 ПІО 2.1.1-1]</p> <p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох</p> <p>[9 ПІО 1.1.2-1]</p> <p>укладає синхроністичну таблицю, наводить приклади спільного і відмінного в історичних подіях, явищах і процесах</p> <p>[9 ПІО 1.1.3-1]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань</p> <p>[9 ПІО 1.2.1-1]</p> <p>пояснює залежність перебігу історичних подій, явищ і процесів від людських вчинків та панівних суспільних ідей</p> <p>[9 ПІО 1.2.2-1]</p> <p>висловлює обґрунтовані судження щодо ролі особи в минулому та сучасному</p> <p>[9 ПІО 1.2.2-4]</p>
11		<p>Русь-Україна та Візантія. ПРАКТИКУМ §11.</p>	<p>1. ТЕОРІЯ.</p> <p>Русь-Україна та Візантія в IX—X століттях. Святослав.</p> <p>2. ПРАКТИКА.</p> <p>1. Орієнтуємось в історичному часі й просторі.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • процес утворення Давньоруської держави (Русі-України), дати перших русько-візантійських договорів, хронологічну послідовність правління перших київських князів; • напрямки походів перших київських князів. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • роль особи у створенні й розбудові 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i> Фронтальна робота (бесіда, обговорення). Індивідуальна робота — складання історичного портрета Святослава,</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох</p> <p>[9 ПІО 1.1.2-1]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і</p>

			<p>II. Працюємо з інформацією історичного змісту.</p> <p>III. Виявляємо повагу до гідності людини та соціальну активність</p> <p><i>Легендарні перекази про перших київських князів (Святослав).</i></p>	<p>середньовічних держав;</p> <ul style="list-style-type: none"> роль міста Києва в утворенні Русі; поняття «князь», «дружина», «полюддя», «данина», «хозари», «печеніги», «язичництво». <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> розмістити в хронологічній послідовності відомості про утворення Давньоруської держави (Русі-України), правління перших князів (Аскольда, Олега, Ігоря, Ольги, Святослава), їхні походи/реформи; охарактеризувати спосіб життя (господарство, побут, організацію суспільства і влади, світосприйняття) слов'ян, які жили на теренах України; визначити напрями внутрішньої й зовнішньої політики перших князів; укласти історичний портрет руського князя. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати давньоруське суспільство як складову суспільства середньовічної Європи. 	<p>робота з поняттями.</p> <p>Групова робота — складання порівняльної таблиці «Особливості політичного устрою Руської Землі (у зіставленні з варварськими королівствами, імперією Карла Великого, Візантією)».</p>	<p>пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-1]</p> <p>пояснює залежність перебігу історичних подій, явищ і процесів від людських вчинків та панівних суспільних ідей</p> <p>[9 ГІО 1.2.2-1]</p> <p>висловлює обґрунтовані судження щодо ролі особи в минулому та сучасному</p> <p>[9 ГІО 1.2.2-4]</p> <p>характеризує діяльність людини у природно-географічному середовищі в різні історичні періоди, наводить приклади впливу людини на природу в минулому і сьогоденні</p> <p>[9 ГІО 2.2.1-1]</p>
12		<p>Християнська церква в IV–XI століттях §12.</p>	<ol style="list-style-type: none"> Християнська церква і ранньосередньовічні держави «Великий розкол» 1054 року Ієрархія небесна і земна <p>Ключові поняття «християнство», «церковна ієрархія».</p> <p>Припинення гонінь на християн. Біблія. Вселенські собори. Організація християнської церкви на Сході та на Заході. Ієрархія небесна і земна. Аврелій Августин. Папська держава. Ірландська церква. Християнство та язичництво. «Великий розкол» 1054 року.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> причини та наслідки розколу християнської церкви; межі поширення впливу католицької та православної церков. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> основні відмінності між католицизмом і православ'ям; роль вчення Аврелія Августина у християнській церкві; поняття «церковний собор», «церковна ієрархія», «Папа Римський», «патріарх», «митрополит», «єпископ», «чорне» та «біле» духівництво; особливості функціонування теократичної Папської держави; <p>заснування та особливості церкви Ірландії.</p> <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> визначати відмінності між католицизмом і православ'ям, порівнювати їх, визначати межі впливу католицької та православної церков; характеризувати особливості функціонування теократичної Папської 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (бесіда, обговорення). Індивідуальна робота — складання історичного портрета Аврелія Августина, робота з поняттями. Групова робота — складання порівняльної таблиці «Основні відмінності між католицизмом і православ'ям».</p>	<p>встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-2]</p> <p>аргументує за допомогою історичних фактів вплив на поведінку людини подій політичного, економічного та духовного життя</p> <p>[9 ГІО 1.2.2-2]</p> <p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни</p> <p>[9 ГІО 1.3.2-1]</p> <p>пояснює на прикладах відмінності між суспільними системами, характеризує стабільний</p>

			Католицизм та православ'я.	держави, церкви Ірландії. Ставлення: <ul style="list-style-type: none"> формулює та аргументовано висловлює власні судження стосовно ролі християнської церкви для середньовічної Європи 		та нестабільний стани історичних спільнот, пояснює причини цих станів [9 ГІО 4.1.2-2] пояснює і наводить приклади єдності, розмаїття і багатомірності минулого та його впливу на сучасність [9 ГІО 4.3.2-2]
13		Володимир Великий та його реформи §13	<ol style="list-style-type: none"> Сходження Володимира Святославовича до влади Князь Володимир Святославович і війни Князь Володимир Святославович і реформи Ключові поняття: «бояри», «язичництво», «християнізація». Володимир Великий. Прийняття християнства. Особливості політики та реформ Володимира Великого. Особливості господарського та суспільного життя населення Русі в X–XI ст	Базові знання: <ul style="list-style-type: none"> правління князя Володимира Великого, дата впровадження християнства як державної релігії, територію Давньоруської держави (Русі-України) за часів правління Володимира Великого. Розуміння: <ul style="list-style-type: none"> особливості політики та реформ Володимира Великого, поняття «бояри» історичне значення впровадження християнства як державної релігії Давньоруської держави (Русі-України), місце Русі-України серед європейських держав після прийняття християнства; Вміння: <ul style="list-style-type: none"> розташувати в хронологічній послідовності відомості про правління князя Володимира Великого, хрещення Русі; показати на карті територію Давньоруської держави (Русі-України) за правління Володимира Святославовича, охарактеризувати особливості господарського та суспільного життя населення Русі в X–XI ст., внутрішню та зовнішню політику Володимира Великого, визначити причини впровадження християнства як державної релігії Давньоруської держави (Русі-України). Ставлення: <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати давньоруське суспільство як складову суспільства середньовічної Європи. 	<i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i> Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота — робота з картою, робота з поняттями, складання історичного портрету Володимира Великого. Групова робота (ланкова робота — учні об'єднані у постійні групи для розв'язання конкретних навчальних завдань).	демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1] розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань [9 ГІО 1.2.1-1] встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади [9 ГІО 1.2.1-2] висловлює обґрунтовані судження щодо ролі особи в минулому та сучасному [9 ГІО 1.2.2-4] характеризує діяльність людини у природно-географічному середовищі в різні історичні періоди, наводить приклади впливу людини на природу в минулому і сьогоденні [9 ГІО 2.2.1-1]

14	Ярослав Мудрий і тріумвірат Ярославовичів §14.	<ol style="list-style-type: none"> Боротьба між Володимировичами Внутрішня та зовнішня політика князя Ярослава Володимировича Тріумвірат князів Ярославовичів <p>Ключові поняття «митрополія», «шлюбна дипломатія».</p> <p>Додаткові терміни «тріумвірат Ярославовичів». Ярослав Мудрий. «Руська правда». Тріумвірат Ярославовичів</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> правління князя Ярослава Мудрого; дату розгрому печенігів під Києвом; час зведення Софійського собору, укладення «Руської правди», тріумвірату Ярославовичів, територію Давньоруської держави (Русі-України) за часів правління Ярослава Мудрого. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> особливості політики Ярослава Мудрого; історичне значення кодифікації звичаєвого права (укладення «Руської правди»); поняття «вотчина», «шлюбна дипломатія», «тріумвірат»; <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> розташувати в хронологічній послідовності відомості про правління князів Ярослава Мудрого та розбудову Київської митрополії, боротьбу русичів з печенігами, кодифікацію руського звичаєвого права; показати на карті територію Давньоруської держави (Русі-України) за правління Ярослава Мудрого; охарактеризувати особливості господарського та суспільного життя населення Русі в X–XI ст., внутрішню та зовнішню політику Ярослава Мудрого. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати давньоруське суспільство як складову суспільства середньовічної Європи. 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота — робота з картою, робота з поняттями, складання історичного портрету Ярослава Мудрого. Групова робота (ланкова робота — учні об'єднані у постійні групи для розв'язання конкретних навчальних завдань).</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань [9 ГІО 1.2.1-1]</p> <p>висловлює обґрунтовані судження щодо ролі особи в минулому та сучасному [9 ГІО 1.2.2-4]</p>
15	Русь за Володимира Мономаха §15.	<ol style="list-style-type: none"> Любецький з'їзд князів 1097 року та непопулярний Святополк Ізяславович Князування Володимира Всеволодовича (Мономаха) <p>Додаткові терміни, «снем», «міжусобиця». Володимир Мономах. Причини та початок</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> правління князя Володимира Мономаха; територія Давньоруської держави (Русі-України) за часів правління Володимира Мономаха. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> особливості політики Володимира Мономаха; передумови роздробленості Русі-України. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> розташувати в хронологічній послідовності відомості про правління князя Володимира Мономаха, показати на карті територію 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота — робота з картою, робота з поняттями, складання історичного портрету Володимира Мономаха. Групова робота (ланкова робота — учні об'єднані у</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>визначає належність культурно-історичних пам'яток, господарських об'єктів до географічних,</p>

			роздробленості. Особливості господарського та суспільного життя населення Русі в X–XI ст., внутрішню та зовнішню політику Володимира Мономаха.	Давньоруської держави (Русі- України) за правління Володимира Мономаха; <ul style="list-style-type: none"> охарактеризувати особливості господарського та суспільного життя населення Русі в X–XI ст., внутрішню та зовнішню політику Володимира Мономаха; Ставлення: <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати давньоруське суспільство як складову суспільства середньовічної Європи. 	постійні групи для розв'язання конкретних навчальних завдань).	етнографічних та історичних регіонів, країн, цивілізацій [9 ГІО 2.1.2-2] пояснює і наводить приклади єдності, розмаїття і багатомірності минулого та його впливу на сучасність [9 ГІО 4.3.2-2]
16		Русь-Україна. ПРАКТИКУМ §16.	1. ТЕОРІЯ. Русь — могутня середньовічна держава 2. ПРАКТИКА. I. Орієнтуємось в історичному часі й просторі. II. Працюємо з інформацією історичного змісту. III. Виявляємо повагу до гідності людини та соціальну активність	Базові знання: <ul style="list-style-type: none"> правління князів; територія Давньоруської держави (Русі-України) Розуміння: <ul style="list-style-type: none"> особливості політики та реформ Володимира Великого, Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха; історичне значення впровадження християнства як державної релігії Давньоруської держави (Русі-України), кодифікації звичаєвого права (укладення «Руської правди»); місце Русі-України серед європейських держав після прийняття християнства; Вміння: <ul style="list-style-type: none"> розташувати в хронологічній послідовності відомості про правління князів Володимира Великого, Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха, хрещення Русі та розбудову Київської митрополії, боротьбу русичів з печенігами, кодифікацію руського звичаєвого права; показати на карті територію Давньоруської держави (Русі- України) за правління Володимира Святославовича, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха; охарактеризувати особливості господарського та суспільного життя населення Русі в X–XI ст., внутрішню та зовнішню політику Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха; Ставлення: <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати давньоруське суспільство як складову 	<i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i> Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота — робота з картою, робота з поняттями, складання історичного портрету Володимира Великого, Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха. Групова робота (ланкова робота — учні об'єднані у постійні групи для розв'язання конкретних навчальних завдань).	описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1] визначає належність культурно-історичних пам'яток, господарських об'єктів до географічних, етнографічних та історичних регіонів, країн, цивілізацій [9 ГІО 2.1.2-2] пояснює і наводить приклади єдності, розмаїття і багатомірності минулого та його впливу на сучасність [9 ГІО 4.3.2-2] розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань [9 ГІО 1.2.1-1] встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади [9 ГІО 1.2.1-2]

				суспільства середньовічної Європи.		
17		Узагальнення розділу 1				
Розділ 2. Середньовіччя за межами Європи						
18		<p>Араби та народження ісламського світу §17.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аравія, араби та їхні вірування 2. Виникнення ісламу та утворення Халіфату 3. Культура країн ісламу <p>Ключові поняття «іслам», «Коран», «халіфат».</p> <p>Додаткові терміни «пророк».</p> <p>Стародавня Аравія. Пророк Мухаммед та виникнення ісламу. Основи віри та обрядовість ісламу: спільне з християнсько-юдейським світоглядом. Арабські завоювання та утворення Халіфату. Перші халіфи і розкол в ісламі. Халіфат Омейядів та завоювання в Європі. Аббасиди та початок розпаду Халіфату. Культура країн ісламу. Вплив античної культури на арабів. Взаємовпливи християнської та арабо-мусульманської культур.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • історія та період виникнення ісламу; • основні особливості ісламської релігії та культури; • напрямки арабських завоювань; • територіальні межі Арабського халіфату; • халіфат Омейядів та Аббасидів. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • поняття «іслам», «пророк», «Коран», «хіджра», «рамадан», «халіфат», «експансія». • місце арабської культури у світовій культурній традиції; • причини швидкого поширення ісламу; • причини і наслідки арабських завоювань; • особливості внутрішньої та зовнішньої політики перших халіфів; • причини розколу в ісламі; • взаємозв'язки християнської та арабо-мусульманської культур. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • обґрунтовано оцінити вплив арабської культури на культуру народів Європи; • визначати особливості ісламської культури, основні положення ісламу; • показати на карті територіальні межі Арабського халіфату, визначати напрями арабських завойовницьких походів; • характеризувати політику перших халіфів, особливості розвитку халіфату за Омейядів та Аббасидів; • визначати передумови початку розпаду Халіфату. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати особливості цінностей та світогляду людини ісламської цивілізації. 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення).</p> <p>Індивідуальна робота — скласти «пам'ятку мусульманина» на основі опрацювання витягів з Корану.</p> <p>Групова робота (ланкова робота — учні об'єднані у постійні групи для розв'язання конкретних навчальних завдань).</p>	<p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ПГО 2.1.1-1]</p> <p>визначає належність культурно-історичних пам'яток, господарських об'єктів до географічних, етнографічних та історичних регіонів, країн, цивілізацій [9 ПГО 2.1.2-2]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань [9 ПГО 1.2.1-1]</p> <p>встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади [9 ПГО 1.2.1-2]</p> <p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ПГО 1.3.2-1]</p> <p>висловлює обґрунтовані судження щодо ролі особи в минулому та сучасному [9 ПГО 1.2.2-4]</p>
19		Середньовічні держави кочовиків. Від гунів до монголів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ранньосередньовічні кочові держави в Європі 2. Хозари і печеніги 	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • як і де виникли середньовічні держави кочовиків; • час утворення Хазарського каганату, 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання,</i></p>	<p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ПГО 2.1.1-1]</p>

		§18.	<p>3. Половці та ординці</p> <p>Етнічна мозаїка Великого Степу. Гуни, авари, обри, угорці. Хазарський каганат. Печеніги. Половецький союз. Відносини кочовиків з Руссю.</p> <p>Ключові поняття «хозари», «каганат», «печеніги», «хан», «ярлик», «баскак».</p> <p>Додаткові терміни «Золота Орда».</p>	<p>Золотої Орди;</p> <ul style="list-style-type: none"> які особливості розвитку мали середньовічні держави кочовиків; території розселення половців і хозар. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> наслідки панування монголів (Золотої Орди) для суспільств Східної Європи; поняття «каганат», «Золота Орда», «ярлик», «баскак»; зв'язок середньовічних держав кочовиків з історією Русі- України. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> показати на карті території Золотої Орди, Хозарського і Аварського каганату, напрямки походів монголів; визначати особливості розвитку середньовічних держав кочовиків; охарактеризувати зовнішньополітичні стосунки між кочовими середньовічними державами та Руссю-Україною. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати ціннісні й світоглядні особливості мешканців держав кочовиків, цивілізаційні особливості такого типу держави. 	<p><i>інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення, перегляд навчального відео, вправи «Займи позицію», «Сніговий ком»).</p> <p>Групова робота (робота з документами та таблиці, виконання синхронізаційних завдань).</p> <p>Індивідуальна робота (виконання тестових завдань, складання словника термінів, робота з картою, встановлення відповідності, складання історичного портрету/сторінки в соціальних мережах політичних діячів).</p>	<p>пояснює і наводить приклади єдності, розмаїття і багатомірності минулого та його впливу на сучасність</p> <p>[9 ГІО 4.3.2-2]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-1]</p> <p>встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-2]</p>
20		Китай, Японія, Індія §19.	<p>1. Китай у Середньовіччі</p> <p>2. Японія в Середньовіччі</p> <p>3. Середньовічна Індія</p> <p>Ключові поняття «Піднебесна імперія», «каста», «індуїзм».</p> <p>Додаткові терміни «сьогун», «самурай», «брахманізм».</p> <p>«Серединна імперія». Китай під владою монголів. Китайська держава у Середньовіччі. Релігії та культура Китаю. Японська держава. Самурай та сьогуні. Релігії та культура Японії. Природа та населення. Індійські князівства. Делійський султанат.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> території середньовічних Китаю, Японії, Індії; хронологічні межі перебування Китаю під владою монголів. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> значення культурних досягнень середньовічних Китаю та Японії для формування європейського культурного простору; поняття «Піднебесна імперія», «клани», «сьогун», «самурай», «конфуціанство», «даосизм», «буддизм», «каліграфія»; середньовічне японське суспільство, причини виникнення самурайства. значення культурних досягнень середньовічної Індії для формування європейського культурного простору; поняття «варна», «каста», «недоторкані», «брахманізм». <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> показати на карті території середньовічних Китаю та Японії, Індії; розповісти про пам'ятки культури Китаю, 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (історичний диктант, розповідь, пояснення, ілюстрування, розповідь з елементами бесіди, обговорення тощо).</p> <p>Індивідуальна робота (робота з поняттями, укладання історичного словника, робота з текстом — маркування («зрозумів» — «зацікавило» — «потрібно повторити»), робота зі шкалою часу, есе — «Культурні досягнення середньовічної Індії»).</p> <p>Групова робота (робота в парах «Взаємні запитання», «Щоденник</p>	<p>описує історичні події, явища і процеси за картою</p> <p>[9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>визначає належність культурно-історичних пам'яток, господарських об'єктів до географічних, етнографічних та історичних регіонів, країн, цивілізацій</p> <p>[9 ГІО 2.1.2-2]</p> <p>пояснює і наводить приклади єдності, розмаїття і багатомірності минулого та його впливу на сучасність</p> <p>[9 ГІО 4.3.2-2]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань</p>

			Варни і касты. Релігії та культура Індії.	<p>Японії та Індії епохи Середньовіччя;</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначати особливості релігії Китаю та Японії у Середні віки. • визначати особливості соціальної структури та релігії Індії у середні віки. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати ціннісні й світоглядні особливості держав Китаю та Японії, виявляти толерантне ставлення до різних народів, культур, релігій; • усвідомлення самотності та особливості середньовічної Індії, виявлення толерантного ставлення до різних народів, культур, релігій. 	<p>підвійних нотаток» — сформулювати основні поняття уроку, підсумок уроку, аналіз документів та джерел, робота з історичною картою, укладання хронологічної таблиці).</p> <p>Робота в групах — порівняння особливості релігії Китаю, Японії та Індії у середні віки.</p>	<p>[9 ГІО 1.2.1-1]</p> <p>встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-2]</p>
21		Доколумбова Америка §20.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Міста-держави мая 2. Держава ацтеків 3. Держава інків <p>Заселення Американського континенту. Міста-держави майя. Держава ацтеків. Держава інків. Релігія та культура середньовічної Америки. Додаткові терміни «тлатоані».</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • формування й розвиток ранньоцивілізаційних систем та їх вплив на культуру доколумбової Америки (міста-держави мая, держава інків, держава ацтеків). <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • система державної влади та суспільного устрою мая, інків та ацтеків; • особливості релігії та культури доколумбових цивілізацій Америки; • досягненнями мая, ацтеків, інків в архітектурі, скульптурі та живописі. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • проаналізувати релігійно-міфологічний зміст культури мая, ацтеків, інків; • характеризувати особливості побуту, державної влади та суспільного устрою мая, інків та ацтеків; • показати на карті території, які населяли мая, інки та ацтеки. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлення самотності культурних досягнень мая, інків, ацтеків та їх вираження у контексті цивілізаційного розвитку доколумбової Америки. 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (пояснення, обговорення, порівняння, аналіз). Практична робота — учнівські проєкти. Індивідуальна робота — підготувати есе на тему «Самотність культури держав доколумбової Америки»</p>	<p>описує історичні події, явища і процеси за картою</p> <p>[9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>пояснює і наводить приклади єдності, розмаїття і багатомірності минулого та його впливу на сучасність</p> <p>[9 ГІО 4.3.2-2]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-1]</p> <p>встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-2]</p>
22		Узагальнення розділу 2				
Розділ 3. Середньовічні суспільства						

23		<p>Людина в Середньовіччі. Світогляд і стосунки з природою §21.</p>	<ol style="list-style-type: none"> Світогляд середньовічної людини Вплив кліматичних та географічних умов Європи на життя середньовічних людей Людина серед людей. Сім'я та діти <p>Ключові поняття «внутрішня колонізація», «зовнішня колонізація».</p> <p>Додаткові терміни «чорна смерть».</p> <p>Панування релігійного світогляду. Бог і диявол. Рай, пекло, чистилище. Тіло та душа. Індивід та суспільство. Родина і кохання. Діти в Середньовіччі. Хвороби, вік, смерть. Уява про час і простір. Власність, право і влада в уяві середньовічної людини. Світ фантазії та символів.</p> <p>Кліматичний фактор в житті суспільства. Географічний фактор в житті суспільства. Відношення до природи. Демографічні процеси. Хвороби та епідемії.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> основи світогляду середньовічної людини; особливості сімейних стосунків середньовічної людини; взаємозв'язок індивіду та суспільства у Середньовіччі; відношення середньовічної людини до природи. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> поняття «чистилище», «чорна смерть», «анафема»; особливості залежності середньовічної людини від природи; причини та наслідки розповсюдження хвороб та епідемій у Середньовіччі; особливості та причини панування релігійного світогляду у Середньовіччі, поняття «внутрішня колонізація»; причини демографічних проблем у Середньовіччі. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> обґрунтувати сутність зв'язку людини і природи/людини і релігії у Середньовіччі; визначати, яке місце в житті середньовічної людини посідали діти та родина; охарактеризувати, як в Середньовіччі людина ставилася до власності й влади; визначати, які права та обов'язки мала середньовічна людина; обґрунтувати сутність зв'язку людини і природи у Середньовіччі; визначати, як змінювалася кількість населення та рівень життя людини у Середні віки. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати відмінності у світогляді та цінностях середньовічної та сучасної людини; усвідомлювати значення географічного і кліматичного чинників у житті суспільства, їх впливи на історію людства. 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Практична робота. Фронтальна робота — обговорення термінів і понять, висловлення власних суджень, аналіз тексту. Групова робота — дослідження у групах. Обговорення. Індивідуальна робота — складання мапи думок, підготувати есе на тему «Європа та епідемії: боротьба чи співіснування?» Вправа «Лабіринт» — тема «Як подолати хвороби та епідемії?».</p>	<p>визначає причини, описує перебіг, встановлює сутність колонізаційних та міграційних процесів [9 ГІО 2.2.3-1]</p> <p>характеризує чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій, визначає тенденції економічного розвитку [9 ГІО 2.2.2-2]</p> <p>характеризує діяльність людини у природно-географічному середовищі в різні історичні періоди, наводить приклади впливу людини на природу в минулому і сьогоденні [9 ГІО 2.2.1-1]</p>
24		<p>Середньовічне суспільство: соціальна структура і конфлікти §22.</p>	<ol style="list-style-type: none"> Стани середньовічного суспільства Землеволодіння в Середньовіччі Соціальні конфлікти Середньовіччя <p>Ключові поняття</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> стани середньовічного суспільства; форми землеволодіння у Середньовіччі. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> поняття «феодалізм», «васалітет», «феод», «сеньйорія», «манор», «рента», «внутрішня колонізація»; як відбувалося ускладнення соціальної 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (історичний диктант, розповідь, пояснення,</p>	<p>пропонує способи подолання конфліктів, розв'язання соціальних, політичних та інших суперечностей [9 ГІО 6.3.1-3]</p>

			<p>«суспільний стан», «васал», «васалітет», «володілець», «сеньйор, сюзерен», «феод», «феодал», «феодалізм». Додаткові терміни «манор», «рента», «сеньйорія». Поступове ускладнення соціальної структури. Форми землеволодіння у середні віки. Внутрішня колонізація. Форми та прояви соціальних конфліктів. Аристократи і феодали. Селяни і землевласники. Містiani і землевласники. Місто і село.</p>	<p>структури суспільства, з чим були пов'язані ці процеси; <ul style="list-style-type: none"> • причини внутрішньої колонізації. • які соціальні конфлікти виникали у період Середньовіччя; • форми соціальних конфліктів. • поняття «конфлікт», «конфронтація», «сторона конфлікту»; • відмінності між різними формами соціальних конфліктів, їх причинами та наслідками (соціально-економічні, політичні, ідеологічні, релігійні, військові). Вміння: <ul style="list-style-type: none"> • назвати та охарактеризувати стани середньовічного суспільства; • пояснити відмінності й особливості різних форм середньовічного землеволодіння; • вказати наслідки внутрішньої колонізації; • наводити приклади різних форм конфліктів у середні віки; • пояснювати різницю між різними формами соціальних конфліктів; • охарактеризувати наслідки соціальних конфліктів для суспільства; • запропонувати власні варіанти шляхів для подолання соціальних конфліктів. Ставлення: <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати залежність структури суспільства від конкретних історичних умов його існування. • усвідомлювати невідворотність соціальних конфліктів у суспільстві, мати особисте ставлення до них. </p>	<p>ілюстрування тощо). Індивідуальна робота (робота з поняттями, укладання історичного словника, робота з текстом — маркування («зрозумів» — «зацікавило» — «потрібно повторити»). Групова робота (робота в парах «Взаємні запитання», «Щоденник подвійних нотаток» — сформулювати основні поняття уроку, підсумок уроку). Робота в групах — визначення особливості різних форм середньовічного землеволодіння</p>	<p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ПО 1.3.2-1] розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань [9 ПО 1.2.1-1]</p>
25		<p>Духівництво в Середньовіччі §23.</p>	<p>1. «Люди, що моляться» 2. Монастирі й ченці. Чернецькі ордени 3. Ключові поняття «інвеститура», «спархія» та григоріанська реформи</p> <p>Додаткові терміни «духівництво», «релігійний орден». Християнська церква в житті середньовічного суспільства. Духівництво — «перший стан». Собор та церковна парафія.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • особливості становища стану духівництва у середньовічному суспільстві; • поняття, час виникнення та сутність інвеститури; • сутність, дати проведення та наслідки ключової та григоріанської реформи; • дати заснування та особливості діяльності середньовічних чернечих орденів (бенедиктинці, францисканці, домініканці). <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • поняття «духівництво», «ченці», «чернецький орден», «інвеститура», 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i> Фронтальна робота (евристична бесіда). Індивідуальна робота (робота з поняттями, бесіда). Групова робота (робота над єдиним завданням у малих групах керованих лідерами — робота з історичними категоріями,</p>	<p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ПО 1.3.2-1] розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань</p>

			<p>Боротьба за інвеституру. Монастирі та ченці. Чернецькі ордени. Ключійська та григоріанська реформи.</p>	<p>«парафія»;</p> <ul style="list-style-type: none"> • станове суспільство як суспільство з ієрархічно вибудованою соціальною структурою, кожна з великих соціальних груп (станів) якого відносно замкнена та умовно об'єднана своїми правовим і економічним становищем у суспільстві. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • охарактеризувати соціальне становище і роль духівництва в середньовічному суспільстві; • пояснити, чому духівництво було «першим станом» у часи Середньовіччя; • охарактеризувати особливості життя та суспільного становища ченців; • назвати основні чернечі ордени Середньовіччя; • пояснювати причини й наслідки ключійської та григоріанської реформ. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати роль і місце церкви у житті середньовічної людини. 	<p>презентація результатів роботи). «Мозковий штурм», фронтальна бесіда, обговорення. Вправи «Пропущене слово», «Виправ помилку». Дебати «Чи мала християнська церква провідну роль у житті середньовічної людини?».</p>	<p>[9 ГІО 1.2.1-1]</p> <p>встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-2]</p>
26		<p>Лицарство: «ті, хто воює» §24.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Родова аристократія. Бенефіцій і феод. Сеньйори та васали 2. Рицарська культура: війна і повсякдення. Замок рицаря 3. Суспільство воїнів Русі-України <p>Родова аристократія. Бенефіцій і феод. Сеньйори і васали. Феодальна драбина. Феодалізм як політико-правова система. Замок феодала. Озброєння та військове мистецтво. Повсякденне життя феодала. Лицарська культура та етика.</p> <p>Ключові поняття «бояри», «васал», «васалітет», «вотчинне землеволодіння», «дружина», «князь»,</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • феодалізм як політико-правова система; • яке місце займали у суспільстві лицарі, особливості їхнього побуту та культури. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • походження та суспільне становище родової аристократії; • особливості взаємовідносин «сеньйор–васал»; • в чому сутність та особливості феодальної системи; • поняття «бенефіцій», «феод», «феодальна драбина». <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • охарактеризувати повсякденне і культурне життя лицарського стану; • пояснити причини і наслідки формування принципу васалітету у середньовічному суспільстві; • пояснити сутність феодалізму як політико-правової системи. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати систему правових відносин у суспільстві як ознаку цивілізації. 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (історичний диктант, розповідь, пояснення, ілюстрування тощо). Індивідуальна робота (робота з поняттями, укладання історичного словника, робота з текстом — маркування («зрозумів» — «зацікавило» — «потрібно повторити»)). Групова робота (робота в парах «Взаємні запитання»). Підготовка есе на тему «Рицарська культура і епоха».</p>	<p>на основі аналізу джерела ідентифікує події та явища політичної, соціальної, економічної, культурно-інтелектуальної історії, історії повсякденності тощо</p> <p>[9 ГІО 3.2.2-1]</p> <p>за самостійно визначеними критеріями добирає інформацію для виконання завдання, аргументує свій вибір</p> <p>[9 ГІО 3.1.2-1]</p> <p>визначає критерії змін у житті суспільства (з допомогою вчителя)</p> <p>[9 ГІО 1.2.3-2]</p>

			«король», «феодална драбина». Додаткові терміни «лицар», «лицарство», «рицар».			
27		Селяни: «ті, хто працює» §25.	<p>1. Як жили і господарювали селяни?</p> <p>2. Вільні та залежні селяни. Невільництво. Селянська громада</p> <p>3. Селяни Русі-України</p> <p>Господарство та спосіб життя селянина. Вільні та залежні селяни. Невільництво. Селянська громада. Повсякденне життя селянина: житло, їжа, одяг, розваги.</p> <p>Ключові поняття «смерд», «холопи», «рядовичі», «закупи».</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> особливості становища стану селянства у середньовічному суспільстві; які риси мало господарство середньовічного селянина; поняття та основні причини виникнення селянської громади. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> поняття «селянська громада», «невільництво», «вілани»; причини труднощів у житті селянина, його залежне становище; з якою метою селяни об'єднувалися в громади, яку роль відігравала селянська община; причини неоднорідності селянського стану. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> описати повсякденне життя у селянській господі; охарактеризувати особливості соціального становища селянина у середньовічному суспільстві; порівнювати три стани (селянство, рицарство і духівництво) застосовуючи для порівняння різноманітні критерії. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати особливості цінностей і світогляду середньовічного селянина. 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (обговорення, порівняння, оцінка, перегляд відео- та фотодокументів).</p> <p>Практична робота «Особливості повсякденного життя селянина» (укладання довідки для Енциклопедії за рубриками житло, їжа, одяг, розваги; складання порівняльної таблиці (селянство, рицарство і духівництво).</p> <p>Індивідуальна робота — написання есе на тему «Повсякденне життя у сільській господі».</p>	<p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни</p> <p>[9 ГІО 1.3.2-1]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-1]</p> <p>встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-2]</p>
28		Середньовічне місто та його мешканці §26.	<p>1. Міста: де і як виникали, якими були</p> <p>2. Середньовічні торгівля, ремесло та міське самоуправління</p> <p>3. Руські міста та міське населення</p> <p>Ключові поняття</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> найбільші міста Європи, основні торговельні шляхи Середньовіччя; систему міського управління при магдебурзькому праві. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> поняття «цех», «майстер», «підмайстер», «учень», «гільдія», «лихварство», «міська комуна», «магдебурзьке право»; як виникали і розвивалися середньовічні міста; 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (евристична бесіда).</p> <p>Індивідуальна робота (робота з поняттями, бесіда, складання схеми</p>	<p>формулює запитання стосовно взаємодії суспільно-історичних подій, явищ, процесів, діяльності людей, робить припущення щодо їх впливу на суспільство</p> <p>[9 ГІО 4.1.1-2]</p> <p>визначає передумови, розрізняє результати і</p>

			<p>«віче», «Ганза», «гільдія», «лихварство», «магдебурзьке право», «магістрат», «майстер», «підмайстер», «учень», «самоврядування», «цех».</p> <p>Додаткові терміни «юридики», «старці градські», «гості».</p> <p>Теорії виникнення середньовічних міст. Антична традиція. Вигляд середньовічного міста. Ремісники та цехи. Торговці і банкіри. Натуральний обмін та гроші. Середземноморська і балтійська торгівля. Транспорт і шляхи сполучення. Боротьба міст за самоврядування. Комуни і магдебурзьке право. Особливості світогляду та повсякденного життя містян. Зміни в картині світу мешканців міста. Відносини між містом і селом.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • причини та наслідки боротьби середньовічних міст за самоврядування; • особливості світогляду та повсякденного життя жителів міст; • взаємозв'язок між містом і селом. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • показати на карті найбільші міста Європи, основні торговельні шляхи Середньовіччя; • охарактеризувати та графічно зобразити систему міського управління при магдебурзькому праві; • пояснити, як виникли цехи, особливості праці цехових робітників; • охарактеризувати зміни у повсякденному житті, світогляді, картині світу мешканців міста. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати ціннісні та світоглядні особливості мешканця середньовічного міста 	<p>міського управління, робота з картою). Групова робота — робота з описом середньовічного міста — підготовка виступів груп за заданою темою.</p>	<p>наслідки історичних подій, явищ, процесів [9 ГІО 1.2.3-1]</p>
29		<p>Суспільство Русі-України §27.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Структура руського суспільства 2. Повсякденне життя 3. Роль торгівлі в житті Русі-України <p>Впливи візантійської традиції. Особливості православного духівництва. Родова аристократія: князі та бояри. Князівське та боярське землеволодіння. Дружинники — військово-феодалний стан. Вільні</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • стани суспільства Давньої Русі; • найбільші міста Давньої Русі, торговельні шляхи, що проходили по території Давньої Русі; • форми залежності у Давній Русі. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • поняття «бояри», «боярське землеволодіння», «смерд», «дружина», «холопи», «закупи», «рядовичі»; • особливості становища православного духівництва та роль християнства у Давній Русі; • схожість та відмінність між західноєвропейськими феодалами та руськими дружинниками; • неоднорідність селянського стану у Давній Русі. 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (пояснення, обговорення, порівняння, аналіз). Індивідуальна робота (маркування тексту за допомогою позначок — використовувати позначки «+», «-», «?»). Вправа «Естафета»). Групова робота — порівняння побуту селянства, духівництва,</p>	<p>аргументує власні судження за допомогою історичних фактів, наявних досліджень, доступних історичних джерел та з урахуванням гуманістичних цінностей [9 ГІО 4.2.3-2]</p> <p>пояснює на прикладах відмінності між суспільними системами, характеризує стабільний та нестабільний стани історичних спільнот, пояснює причини цих станів</p>

			люди — смерди та містяни. Особливості давньоруських міст. Невільництво та форми залежності. Ключові поняття «ізгої».	Вміння: • охарактеризувати стани суспільства Давньої Русі; • описати побут та заняття селянства, духівництва, дружинників, бояр, князів; • охарактеризувати особливості давньоруських міст. Ставлення: • усвідомлювати давньоруське суспільство як складову суспільства середньовічної Європи.	дружинників, бояр, князів. Створення соціальної піраміди. Написання есе «Один день з життя середньовічного селянина/священника/ воїна/ боярина».	[9 ГІО 4.1.2-2] встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади [9 ГІО 1.2.1-2]
30		Суспільство кочовиків. ПРАКТИКУМ §28.	1. ТЕОРІЯ. Особливості повсякденного життя кочових суспільств. Особливості структури суспільства кочовиків 2. ПРАКТИКА. I. Орієнтуємось в історичному часі й просторі. II. Працюємо з інформацією історичного змісту. III. Виявляємо повагу до гідності людини та соціальну активність Кочове скотарство. Маршрути руху кочовиків. Роль ремесла і торгівлі в житті кочовиків. Особливості повсякденного життя. Набіги: економічний аспект. Особливості соціальної структури. Родинне життя. Додаткові терміни «номади».	Базові знання: • маршрути руху кочовиків. Розуміння: • особливості суспільної організації кочових народів; • яку роль відігравали торгівля та ремесла у житті кочовиків; • особливості повсякденного життя, побуту та культури кочівників. Вміння: • показати на карті маршрути руху кочовиків; • охарактеризувати соціальну структуру та побут кочових народів; • порівнювати кочові та землеробські народи за різними критеріями. Ставлення: усвідомлювати ціннісні та світоглядні особливості суспільств середньовічних кочовиків.	<i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i> Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота (робота з картою, створення хронологічної таблиці або шкали часу). Групова робота (ланкова робота — учні об'єднані у постійні групи для розв'язання конкретних навчальних завдань, вправа «Питання — відповідь»). Дебати «Східна Європа — зона контакту кочових та осілих цивілізацій?»	пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ГІО 1.3.2-1] розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань [9 ГІО 1.2.1-1] описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1] встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади [9 ГІО 1.2.1-2]
31		Узагальнення розділу 3				

№ уроку	Дата уроку	Тема заняття, номер параграфа	Зміст теми	Очікувані результати навчання	Види навчальної діяльності	Орієнтири для оцінювання
II семестр						
Розділ 4. Середньовічні держави						
32		Етапи державотворення в Середні віки §29.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Як взаємодіяли правителі та піддані? 2. Що таке феодальна роздробленість? 3. Представницькі та абсолютні монархії <p>Ключові поняття «монархія», «феодальна роздробленість», «станово-представницька монархія».</p> <p>Ранньофеодальні держави — Франкська, Візантійська імперія, Хозарський каганат, Київська держава (Русь-Україна).</p> <p>Процес політичної роздробленості — причини, наслідки, особливості у різних регіонах. Утворення централізованих держав. Станово-представницькі монархії.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • хронологічні межі існування Франкського королівства, час утворення Франкської та Візантійської імперій, Арабського халіфату; <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • поняття «ранньофеодальна держава, «імперія», «роздробленість», «централізована держава», «станово-представницька монархія»; • як сформувалися середньовічні імперії та їхні особливості; • причини політичного роздроблення держав Західної Європи; • значення формулювання принципу недоторканності особи для становлення правової культури європейської цивілізації.. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • охарактеризувати організацію влади у «варварських королівствах», Франкській та Візантійській імперіях, перших Арабських халіфатах; • встановити передумови державності германських, слов'янських та тюркських народів; • розкрити роль міст (Києва, Кракова, Парижа, Лондона чи інших, на вибір) у творенні централізованих держав; • порівняти типові процеси і явища європейського та українського державотворення доби Середньовіччя <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати ціннісні та світоглядні особливості мешканців середньовічних імперій, мати особисте ставлення до такого типу держави. 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна (евристична бесіда, інтерактивні вправи «Ажурна пилка», «Займи позицію», перегляд навчального відео). Групова (робота з джерелами та складання іконографіки «Перші ранньофеодальні держави», складання піраміди станово-представницької ієрархії). Індивідуальна (робота з підручником, укладення порівняльної таблиці, схеми, робота з термінологічним словником, віртуальна мандрівка ранньосередньовічними містами).</p>	<p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни</p> <p>[9 ГІО 1.3.2-1]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-1]</p> <p>встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-2]</p>
33		Зовнішня колонізація та цивілізаційні конфлікти. Хрестові походи і духовно-рицарські ордени §30.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Що таке зовнішня колонізація? Які причини Хрестових походів? 2. Хрестові походи і держави хрестоносців 3. Поява духовно-рицарських орденів. Тевтонський орден у 	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • причини хрестових походів, Реконквісти, німецького «наступу на Схід»; • напрямки та перебіг хрестових походів, Реконквісти, німецького «наступу на Схід». <p>Розуміння:</p>	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення, колективне читання тексту, перегляд навчального</p>	<p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни</p> <p>[9 ГІО 1.3.2-1]</p>

		<p>Пруссії</p> <p>Ключові поняття «зовнішня колонізація», «духовно-рицарський орден».</p> <p>Додаткові терміни «цивілізаційний конфлікт»,</p> <p>Зовнішня колонізація та цивілізаційні конфлікти. Причини та цілі хрестових походів. Перший хрестовий похід. Держави хрестоносців. Духовно-лицарські ордени. Другий та третій хрестові походи. Четвертий хрестовий похід та його наслідки. Результати та значення хрестових походів. Держави Піренейського півострову. Реконкіста. Німецька експансія на Схід. Тевтонський та Лівонський ордени.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • мотиви хрестових походів; • роль чернечих лицарських орденів (Тевтонського, Лівонського та ордену Мечоносців) у християнізації Східної Європи; • особливості економічного та політичного розвитку окремих королівств на Піренеях, утворення єдиного Іспанського королівства; • поняття «зовнішня колонізація», «Реконкіста», «духовно-рицарські ордени», «хрестові походи», «теократія». <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначити наслідки хрестових походів, Реконкісти; • обґрунтувати думку щодо взаємозв'язку зовнішньої колонізації та розв'язання цивілізаційних конфліктів; • показати на карті території Королівства Іспанія, італійських торговельних республік, напрямки хрестових походів і держави хрестоносців, торговельні шляхи, якими користувались італійські міста-держави. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати значення міжцивілізаційних контактів і конфліктів у Середньовіччі та сучасному світі. 	<p>відео).</p> <p>Групова робота (робота з підручником, джерелами, документами, складання іконографіки «Хрестові походи», складання хронологічної таблиці «Хрестові походи»). Індивідуальна робота (робота з історичними картами, складання термінологічного словника, укладання блок-схеми «Наслідки хрестових походів для різних суспільних станів: лицарі, духівництво, селяни).</p>	<p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань</p> <p>[9 ПО 1.2.1-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою</p> <p>[9 ПО 2.1.1-1]</p> <p>встановлює взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками людей, наводить приклади</p> <p>[9 ПО 1.2.1-2]</p> <p>пропонує способи подолання конфліктів, розв'язання соціальних, політичних та інших суперечностей</p> <p>[9 ПО 6.3.1-3]</p>
34		<p>Особливості розвитку Англії в Середньовіччі §31.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Нормандське завоювання Англії та його наслідки 2. Особливості розвитку Англії у XII ст. Плантагенети 3. Велика Хартія Вольностей <p>Ключове поняття «парламент».</p> <p>Нормандське завоювання та його наслідки, особливості держави, Велика Хартія вольностей, народження парламенту</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • процеси нормандського завоювання Англії, прийняття Великої Хартії вольностей, скликання англійського парламенту. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • значення формулювання принципу недоторканності особи для становлення правової культури європейської цивілізації; • поняття «парламент»; • особливості внутрішньої та зовнішньої політики Англії у середні віки (зміна еліти та системи державного управління); • наслідки нормандського завоювання. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розташувати в хронологічній 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (перегляд навчального відео, колективне обговорення, евристична бесіда).</p> <p>Групова робота — опрацювання в групах документів, визначення ієрархії соціальних станів суспільства). Індивідуальна робота (робота з історичною картою, документами, укладання</p>	<p>зіставляє наміри та результати діяльності історичних і сучасних діячів та суспільних груп</p> <p>[9 ПО 1.2.2-3]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою</p> <p>[9 ПО 2.1.1-1]</p> <p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох</p> <p>[9 ПО 1.1.2-1]</p> <p>укладає синхроністичну таблицю, наводить</p>

				<p>послідовності відомості про походи вікінгів, формування середньовічних держав (від роздробленості до станово-представницьких монархій або республік);</p> <ul style="list-style-type: none"> показати на карті території Королівства Англія, напрямки походів вікінгів; охарактеризувати напрями внутрішньої й зовнішньої політики Вільгельма Завойовника, Генріха II Плантагенета, Річарда Левове Серце та Іоана Безземельного. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати значення прийняття Великої Хартії вольностей як документа, який першим у Європі підтвердив основні права людини. 	<p>порівняльної таблиці «Політика перших правителів Англії у питанні зміцнення централізації королівської влади», есе — «Суд присяжних як форма демократичного судочинства»).</p>	<p>приклади спільного і відмінного в історичних подіях, явищах і процесах</p> <p>[9 ГІО 1.1.3-1]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою</p> <p>[9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>аргументує важливість міжнародних і національних документів, що містять стандарти прав людини</p> <p>[9 ГІО 5.2.2-1]</p>
35-36		<p>Особливості розвитку Франції в Середньовіччі. Столітня війна та її наслідки §32-33.</p>	<ol style="list-style-type: none"> Як розвивалася Франція у XI—XIV ст.? Чому почалася Столітня війна? Хто така Жанна д'Арк? Централізація королівської влади в Англії та Франції. «Війна Червоної та Білої троянд» <p>Ключове поняття «Генеральні штати». Поступова централізація держави та її особливості, Генеральні Штати, «Авіньйонський полон» Папства. Причини, перебіг, наслідки. Війна Червоної та Білої Троянд 1458–1485 рр. та завершення централізації Англії. Завершення централізації Франції.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> обставини скликання Генеральних штатів у Франції, «Авіньйонського полону» Папства; події Столітньої війни, Війни Червоної та Білої Троянд, дату Жакерії; місця визначних битв Столітньої війни. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> причини і передумови посилення королівської влади і об'єднання країни; особливості внутрішньої і зовнішньої політики Філіпа II Августа, Людовіка IX Святого, причини економічного розквіту Франції; особливості станового суспільства Франції, передумови скликання Генеральних штатів; поняття «станово монархія», «Генеральні штати», «Авіньйонський полон»; суспільне значення самопожертви Жанни д'Арк; 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (розповідь з елементами бесіди, обговорення, евристична бесіда, виконання інтерактивних вправ: «Сніговий ком», «Займи позицію», перегляд навчального відео). Групова робота (аналіз документів та джерел, робота з історичною картою, укладання хронологічної таблиці, виконання творчого проекту про одного із суспільно-політичних діячів, порівняння правового статусу Генеральних штатів у Франції та парламенту в Англії). Індивідуальна робота</p>	<p>описує історичні події, явища і процеси за картою</p> <p>[9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох</p> <p>[9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>укладає синхроністичну таблицю, наводить приклади спільного і відмінного в історичних подіях, явищах і процесах</p> <p>[9 ГІО 1.1.3-1]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань</p> <p>[9 ГІО 1.2.1-1]</p> <p>висловлює обґрунтовані судження щодо ролі особи в минулому та сучасному</p>

				<ul style="list-style-type: none"> • причини, перебіг і наслідки Столітньої війни, війни Червоної та Білої Троянд; • чинники, які сприяли процесу об'єднання Англії/Франції. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • показати на карті території Королівства Франція; • описати формування станово-представницької монархії у Франції; • охарактеризувати напрями внутрішньої й зовнішньої політики Філіпа II Августа, Людовіка IX Святого, Філіпа V; • встановити причини й наслідки послаблення папства та його залежності від французьких королів; • розташувати в хронологічній послідовності відомості про формування середньовічних держав (від роздробленості до станово-представницьких монархій або республік); • розкрити сутність та історичне значення діяльності Жанни д'Арк; • описати і порівняти формування станово-представницької монархії у Франції та в Англії; • охарактеризувати напрями внутрішньої й зовнішньої політики Карла VI, Карла VII, Людовіка XI. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати роль і місце держави в історії європейського суспільства 	(робота зі шкалою часу, укладання термінологічного словника, есе — «Формування станово-представницької монархії у Франції», «Роль Великої хартії вольностей у становленні демократії в Західній Європі»).	[9 ГІО 1.2.2-4] пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ГІО 1.3.2-1]
37		Священна Римська імперія. Чехія та Угорщина в XIV– XV століттях §34.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Як утворилася Священна Римська імперія? 2. Як розвивалася Священна Римська імперія в XII—XV ст.? 3. Розвиток Чеського та Угорського королівств. Гуситські війни в Чехії <p>Ключові поняття «гусити», «гуситські війни». Додаткові терміни «конкордат».</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • особливості утворення Священної Римської імперії, час гуситських війн, утворення Угорського, Чеського королівств. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • феодально-теократичний характер Священної Римської імперії; • особливості внутрішнього та зовнішньополітичного становища Чехії, Угорщини у XIV–XV століттях. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • показати на карті територію Священної Римської імперії; 	<i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i> Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення, перегляд навчального відео, вправи «Займи позицію», «Сніговий ком»). Групова робота (робота з документами та джерелами, укладання таблиці, виконання	описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1] демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1] укладає синхроністичну таблицю, наводить приклади спільного і

			Закарпаття у складі Угорщини. Феодально-теократична держава.	<ul style="list-style-type: none"> розташувати в хронологічній послідовності відомості про утворення Угорського, Чеського королівств; показати на карті території Угорського, Чеського королівств; охарактеризувати внутрішню та зовнішню політику правителів держав Угорщини, Чехії. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлення прагнення народів та держав до національного, релігійного та соціального звільнення, проблеми феодальних відносин. 	синхронологічних завдань). Індивідуальна робота (виконання тестових завдань, складання Словника термінів, робота з картою, встановлення відповідності, складання історичного портрету/сторінки в соціальних мережах політичних діячів).	відмінного в історичних подіях, явищах і процесах [9 ГІО 1.1.3-1] розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань [9 ГІО 1.2.1-1]
38		Завершення Реконкісти та утворення централізованої держави в Іспанії §35.	<ol style="list-style-type: none"> Реконкіста Як жили іспанці XI—XV ст.? Об'єднання Іспанії <p>Ключові поняття «Реконкіста», «кортеси». Наслідки Реконкісти. Політика Ізабелли I і Фернандо II. Міжцивілізаційні конфлікти у Середньовіччі.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> виникнення християнських держав Кастилія, Наварра, Португалія, Арагон; виникнення Кордовського халіфату. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> причини війн з маврами, наслідки Реконкісти; особливості системи управління та внутрішньої політики у Піренейських державах; поняття «Реконкіста», «кортеси», «мавр». <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> визначати причини і наслідки Реконкісти; показати на карті території Королівства Іспанія охарактеризувати напрями внутрішньої й зовнішньої політики Ізабелли I і Фернандо II. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлення значення міжцивілізаційних контактів і конфліктів у Середньовіччі та сучасному світі. 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (евристична, бесіда, колективне читання тексту, обговорення проблемних питань, перегляд навчального відео). Групова (робота з картою, документами, складання порівняльної таблиці «Позитивні й негативні результати й наслідки правління іспанських королів»).</p> <p>Індивідуальна робота (тестові завдання на встановлення відповідності, послідовності, вибір правильного варіанту відповіді, робота з проблемними запитаннями, складання словника).</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ГІО 1.3.2-1]</p> <p>визначає передумови, розрізняє результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів [9 ГІО 1.2.3-1]</p>
39		Італійські міста республіки та їхні особливості §36.	<ol style="list-style-type: none"> Особливості розвитку Південної Італії. Що таке Папська область? Особливості розвитку Північної Італії Політичний уклад міст 	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> місце розташування італійських торговельних республік (Генуя, Венеція); італійські торговельні міста на українських землях. <p>Розуміння:</p>	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (бесіда з елементами обговорення,</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>описує історичні події,</p>

			<p>Північної Італії</p> <p>Ключові поняття «міська комуна», «теократія».</p> <p>Додаткові терміни «тиранія», «олігархи».</p> <p>Папська область — теократична держава.</p> <p>Держави Південної Італії. Італійські торговельні міста у Північному Причорномор'ї та в Криму</p>	<ul style="list-style-type: none"> • поняття «гвельфи», «гібелліни», «тиранія», «теократія»; • особливості правління Лоренцо Медичі у Фроленції; • причини розвитку і занепаду Сицилійського королівства; • особливості розвитку держав Південної Італії. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • показати на карті території італійських торговельних республік, торговельні шляхи, якими користувались італійські міста-держави; • охарактеризувати організацію влади в торговельних містах-державах (Генуї, Венеції та ін.). <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати роль і місце держави в історії європейського суспільства, особливості розвитку міст-республік. 	<p>перегляд навчального відео).</p> <p>Групова робота (робота з картами, ілюстраціями, документами, складання порівняльної таблиці).</p> <p>Індивідуальна робота (укладання схеми самоуправління комунами, відповіді на проблемне запитання — «Роль торгівлі колоній Венеції та Генуї у Північному Причорномор'ї та на території сучасної України</p>	<p>явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>характеризує взаємозв'язок та взаємну відповідальність громадян і держави в розвитку правової культури та збереженні територіальної цілісності держави [9 ГІО 6.1.3-1]</p>
40		<p>Польське королівство в XIV– XV століттях. Утворення Великого князівства Литовського §37.</p>	<p>1. Польське королівство</p> <p>2. Як формувалася Литва?</p> <p>3. Початок формування Польсько-Литовської держави.</p> <p>Процес християнізації. Кревська унія. Грюнвальдська битва.</p> <p>Ключове поняття «династична унія».</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • особливості утворення Польського королівства, Великого князівства Литовського, обставини Грюнвальдської битви; • території Польського королівства, Великого князівства Литовського. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • сутність та наслідки політики Болеслава I Хороброго, Казимира III Великого, Міндовга, Гедиміна, Ольгерда, Вітовта, Ягайла; • причини та наслідки підписання Кревської унії; • значення Грюнвальдської битви для народів Східної Європи. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розташувати в хронологічній послідовності відомості про формування середньовічних держав Польського королівства, Великого князівства Литовського; • показати на карті території Польського, Великого князівства Литовського, місце Грюнвальдської битви; • визначити причини й наслідки підписання Кревської унії; 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (обговорення, порівняння, оцінка, перегляд відео- та фотодокументів).</p> <p>Групова робота («Ажурна пилка»), вправа «Естафета».</p> <p>Індивідуальна робота — створення порівняльної таблиці, укладання історичного словника.</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ГІО 1.3.2-1]</p> <p>визначає передумови, розрізняє результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів [9 ГІО 1.2.3-1]</p> <p>характеризує взаємозв'язок та взаємну відповідальність громадян і держави в розвитку</p>

				<ul style="list-style-type: none"> описати і порівняти політику Болеслава I Хороброго, Казимира III Великого, Міндовга, Гедиміна, Ольгерда, Вітовта, Ягайла. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати роль і місце держави в історії європейського суспільства. 		<p>правової культури та збереженні територіальної цілісності держави [9 ГІО 6.1.3-1]</p>
41-42		Удільні князівства на теренах Русі-України §38-39.	<ol style="list-style-type: none"> Чому дробилася Русь? Київське та Переяславське князівства у XII—XIII ст. Чернігівське та Волинське князівства у XII—XIII ст. Як постало Галицьке князівство? Хто такий Ярослав Осмомисл? 	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> причини феодальної роздробленості Русі-України; території удільних князівств. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> особливості політичного устрою, господарського розвитку і культури удільних князівств. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> показати на карті території удільних князівства. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати історію Русі-України в період роздробленості як частину історії європейського Середньовіччя, ціннісні і світоглядні особливості її мешканців. 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (евристична бесіда, колективне читання тексту, вправи «Ажурна пилка», «Займи позицію»).</p> <p>Групова робота (робота з ілюстраціями, укладання порівняльної таблиці, складання хронологічних задач, робота зі шкалою часу).</p> <p>Індивідуальна робота (робота з поняттями, джерелами, бесіда, складання інтерактивного плакату «Удільні князівства», робота з картою).</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ГІО 1.3.2-1]</p> <p>визначає передумови, розрізняє результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів [9 ГІО 1.2.3-1]</p>
43		Волинсько-Галицька держава §40.	<ol style="list-style-type: none"> Князь Роман Мстиславович та утворення Волинсько-Галицької її держави Становище Волинсько-Галицької держави після смерті князя Романа Мстиславовича Відновлення єдності Волинсько-Галицької її держави 	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> причини та обставини утворення Волинсько-Галицької держави, битви на річці Калці; території Волинсько-Галицької держави та сусідніх держав. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> особливості утворення Волинсько-Галицького князівства. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> розташувати в хронологічній послідовності відомості про об'єднання Волинського і Галицького князівства в єдину державу; укласти і представити історичний портрет одного з правителів Волинсько-Галицької держави. 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (евристична бесіда, колективне читання тексту, вправи «Ажурна пилка», «Займи позицію»).</p> <p>Групова робота (робота з ілюстраціями, укладання порівняльної таблиці, складання хронологічних задач, робота зі шкалою часу).</p> <p>Індивідуальна робота (робота з поняттями, бесіда, складання схеми</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ГІО 1.3.2-1]</p> <p>визначає передумови,</p>

				<p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати історію Волинсько-Галицької князівства як частину історії європейського Середньовіччя, ціннісні і світоглядні особливості його мешканців. 	«Правління Волинсько-Галицьких князів», робота з картою).	розрізняє результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів [9 ГІО 1.2.3-1] висловлює обґрунтовані судження щодо ролі особи в минулому та сучасному [9 ГІО 1.2.2-4]
44		<p>Королівство Руське §41</p> <p>1. Монгольська навала на Русь-Україну 2. Ярославська битва і її наслідки 3. Король Данило Романович</p> <p>Утворення Волинсько-Галицького князівства. Данило Романович та Королівство Руське. Королівство Руське в системі міжнародних відносин. Держава за нащадків короля Данила. Розпад держави та інкорпорація її частин у сусідні держави.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> причини та обставини, монгольської навали на Русь, коронування Данила Романовича; напрямки походів монголів на Русь. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> особливості підпорядкування окремих руських князівств Монгольській імперії (Золотій Орді); передумови посилення західноєвропейських культурних впливів на теренах Королівства Руського; особливості політичного устрою, господарського розвитку і культури русько-українського суспільства як визначальні умови збереження його самобутності під час монгольського завоювання. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> розташувати в хронологічній послідовності відомості про походи монголів на землі Русі, розбудову Волинсько-Галицької держави; показати на карті територію Королівства Руського, території держав-сусідів Королівства Руського, напрямки монгольських походів на Русь у 1239–1242 рр.; охарактеризувати внутрішню та зовнішню політику короля Данила; встановити історичне значення коронації Данила Галицького; укласти і представити історичний портрет одного з правителів Волинсько-Галицької держави. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати історію Королівства Руського як частину історії європейського Середньовіччя, ціннісні і світоглядні особливості 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (евристична бесіда, колективне читання тексту, вправи «Ажурна пилка», «Займи позицію»).</p> <p>Групова робота (робота з ілюстраціями, укладання порівняльної таблиці, складання хронологічних задач, робота зі шкалою часу).</p> <p>Індивідуальна робота (робота з поняттями, бесіда, складання схеми «Правління Волинсько-Галицьких князів», робота з картою).</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ГІО 1.3.2-1]</p> <p>визначає передумови, розрізняє результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів [9 ГІО 1.2.3-1]</p> <p>висловлює обґрунтовані судження щодо ролі особи в минулому та сучасному [9 ГІО 1.2.2-4]</p>	

				його мешканців		
45		Королівство Руське за нащадків короля Данила §42.	<p>1. Князь Лев Данилович 2. Королівство Русі за останніх Романовичів</p> <p>Королівство Руське в системі міжнародних відносин. Держава за нащадків короля Данила. Розпад держави та інкорпорація її частин у сусідні держави.</p> <p>Ключове поняття «митрополія».</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • причини та обставини розпаду Королівства Руського. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • передумови посилення західноєвропейських культурних впливів на теренах Королівства Руського; • особливості політичного устрою, господарського розвитку і культури русько-українського суспільства як визначальні умови збереження його самобутності під час монгольського завоювання. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • показати на карті територію Королівства Руського, території держав–сусідів Королівства Руського; • причини розпаду Волинсько-Галицької держави; • укласти і представити історичний портрет одного з правителів Волинсько-Галицької держави. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати історію Королівства Руського як частину історії європейського Середньовіччя, ціннісні і світоглядні особливості його мешканців. 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (евристична бесіда, колективне читання тексту, вправи «Ажурна пилка», «Займи позицію»).</p> <p>Групова робота (робота з ілюстраціями, укладання порівняльної таблиці, складання хронологічних задач, робота зі шкалою часу).</p> <p>Індивідуальна робота (робота з поняттями, бесіда, складання схеми «Правління Волинсько-Галицької князів», робота з картою).</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ГІО 1.3.2-1]</p> <p>визначає передумови, розрізняє результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів [9 ГІО 1.2.3-1]</p> <p>висловлює обґрунтовані судження щодо ролі особи в минулому та сучасному [9 ГІО 1.2.2-4]</p>
46-47		Українські землі в складі Польського королівства та Великого князівства Литовського. ПРАКТИКУМ §43-44.	<p>1. ТЕОРІЯ.</p> <p>Входження українських земель до складу Польського королівства.</p> <p>Українські землі у складі Великого князівства Литовського.</p> <p>2. ПРАКТИКА.</p> <p>I. Орієнтуємось в історичному часі й просторі.</p> <p>II. Працюємо з інформацією історичного змісту.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • процес входження українських земель до складу Польського королівства; • територія русько-українських земель у складі Польського королівства; • процес входження українських земель до складу Великого князівства Литовського; • територія русько-українських земель у складі Великого князівства Литовського; • дата битви на Синіх Водах та її значення. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • інкорпорації (включення) руських земель до складу сусідніх держав 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення, порівняння, аналіз).</p> <p>Індивідуальна робота (маркування тексту за допомогою позначок — використовувати позначки «+», «-», «?»). Вправа «Естафета», робота з картою, створення хронологічної таблиці або шкали часу).</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ГІО 1.3.2-1]</p>

			<p>III. Виявляємо повагу до гідності людини та соціальну активність</p> <p>Адміністративний поділ та система управління. Шляхта та шляхетська демократія. Магдебурзьке право. Культурно-цивілізаційні впливи.</p> <p>Статус та система управління. Формування привілейованих станів. Міста. Селяни. Православна церква та релігійна ситуація. Кревська унія та українські землі. Зародження козацтва.</p> <p>Ключові поняття «інкорпорація», «шляхта», «магнати», «козак».</p>	<p>як обмеження владних повноважень місцевих правителів;</p> <ul style="list-style-type: none"> • поняття «унія», «шляхта», «магдебурзьке право», «шляхетська демократія»; • інкорпорації (включення) руських земель до складу сусідніх держав як обмеження владних повноважень місцевих правителів; • поняття «козацтво». <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розташувати в хронологічній послідовності відомості про входження руських земель до складу сусідніх держав; • показати на карті територію українських земель у складі сусідніх держав; місця подій, що визначали процес інкорпорації південно-західної Русі в XIV–XV ст. до складу сусідніх держав; • визначити особливості господарського і культурного розвитку, зокрема розвитку міст на магдебурзькому праві; організації суспільства та влади в українських землях, що входили до складу Королівства Польського; • визначити наслідки Кревської унії для української спільноти; • укласти історичний портрет русько-українського діяча XIV–XV ст.; • розташувати в хронологічній послідовності відомості про входження руських земель до складу сусідніх держав; • показати на карті територію українських земель у складі сусідніх держав; місця подій, що визначали процес інкорпорації земель південно-західної Русі в XIV–XV ст. до складу сусідніх держав; • визначити особливості господарського і культурного розвитку, зокрема розвитку міст на магдебурзькому праві; • організації суспільства та влади в українських князівствах, що входили до складу Великого князівства Литовського; 	<p>Групова робота — порівняння статусу провідних станів суспільства: селянства, духівництва, дружинників, шляхта. Створення соціальної піраміди. Написання есе «Один день з життя середньовічного селянина/священника/боярина», ланкова робота — учні об'єднані у постійні групи для розв'язання конкретних навчальних завдань, вправа «Питання — відповідь». Дебати «Східна Європа — зона контакту кочових та осілих цивілізацій?».</p>	<p>визначає передумови, розрізняє результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів [9 ГІО 1.2.3-1]</p> <p>висловлює обґрунтовані судження щодо ролі особи в минулому та сучасному [9 ГІО 1.2.2-4]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань [9 ГІО 1.2.1-1]</p>
--	--	--	---	--	--	--

				<ul style="list-style-type: none"> визначити причини та наслідки Кревської унії для української спільноти; укласти історичний портрет Костянтина Острозького. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомити нерозривність історії України з історією європейських країн, її роль і місце у європейському світі. 		
48		Новгород-Московія. Українські землі у складі Московії § 45.	<p>1. Новгородська республіка – спроба створення європейської держави</p> <p>2. Занепад Золотої Орди і зростання Московського князівства</p> <p>3. Українські землі в складі Московського князівства</p> <p>Новгородська республіка — спроба створення європейської держави. Володимиро-Суздальське князівство. Московське князівство. Створення централізованої держави по типу східної деспотії. Зовнішньополітичні претензії Московської держави. Українські землі в складі Московії.</p> <p>Ключове поняття «боярська республіка».</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> особливості утворення Московського князівства, Новгородської республіки; території середньовічних Московської держави, Новгородської республіки. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> поняття «боярська республіка», «східна деспотія»; особливості держав східного типу; зовнішньополітична експансія Московської держави. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> показати на карті територію Московського князівства, Новгородської республіки; охарактеризувати напрями внутрішньої й зовнішньої політики Івана III; визначити особливості розвитку Московської держави, Новгородської республіки; охарактеризувати господарство, політичний устрій та культуру Новгородської республіки, Московського князівства, повсякденне життя їх населення. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати особливості цінностей та світогляду мешканців держав східного типу та їх вплив на їх подальший розвиток. 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (історичний диктант, розповідь, пояснення, ілюстрування тощо). Індивідуальна робота (графічна робота, опис історичного джерела, робота з картою). Групова робота (робота в парах «Взаємні запитання», «Щоденник подвійних нотаток» — сформулювати основні поняття уроку. Складання графічного зображення внутрішньої й зовнішньої політики Івана III). Робота в групах — опрацювання понять. Робота з текстом — маркування («зрозумів» — «зацікавило» — «потрібно повторити»).</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ГІО 1.3.2-1]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань [9 ГІО 1.2.1-1]</p>
49		Крим у Середні віки § 46.	<p>1. Держава Феодоро</p> <p>2. Занепад Золотої Орди і поява Кримського ханства</p> <p>3. Суспільство і культура Кримського ханства</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> особливості утворення Кримського ханства; території середньовічного Кримського ханства. <p>Розуміння:</p>	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (історичний диктант,</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p>

			<p>Крим у Середні віки. Князівство Феодоро та його особливості. Розпад Золотої Орди.</p> <p>Особливості державного устрою, соціальної структури та економіки Кримського ханства. Участь у міжнародних відносинах. Вплив на українські землі.</p> <p>Ключові поняття «васалітет», «хан», «султан».</p> <p>Додаткові терміни «курултай», «диван», «муфтії», «бей».</p>	<p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • поняття «васалітет», «султан», «хан», «ханство», «курултай», «східна деспотія»; • особливості держав східного типу. <p>показати на карті територію Кримського ханства;</p> <p>охарактеризувати напрями внутрішньої й зовнішньої політики Хаджи Герая;</p> <p>визначити особливості розвитку Кримського ханства;</p> <p>охарактеризувати господарство, політичний устрій та культуру Кримського ханства, повсякденне життя його населення.</p> <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати особливості цінностей та світогляду мешканців держав східного типу та їх вплив на їх подальший розвиток. 	<p>розповідь, пояснення, ілюстрування тощо). Індивідуальна робота (графічна робота, опис історичного джерела, робота з картою). Групова робота (робота в парах «Взаємні запитання», «Щоденник подвійних нотаток» — сформулювати основні поняття уроку. Складання графічного зображення внутрішньої й зовнішньої політики Хаджи Герая).</p> <p>Робота в групах — опрацювання понять. Робота з текстом — маркування («зрозумів» — «зацікавило» — «потрібно повторити»).</p>	<p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ПО 2.1.1-1]</p> <p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ПО 1.3.2-1]</p> <p>визначає передумови, розрізняє результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів [9 ПО 1.2.3-1]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань [9 ПО 1.2.1-1]</p>
50		Узагальнення розділу 4				
Розділ 5. Духовний світ Середньовіччя						
51		Католицька та православна церкви в Середні віки §47.	<p>1. Шляхи розвитку католицької та православної церков у Середньовіччі</p> <p>2. Боротьба з єретиками. Інквізиція. Альбігойські війни</p> <p>3. «Нові єресі». Церква і держава</p> <p>Ключові поняття «альбігойці», «альбігойські війни», «догма», «єресь», «єретик», «інквізиція».</p> <p>Додаткові терміни «індульгенція», «народне християнство», «богомили».</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • межі поширення впливу католицької та православної церков; середньовічні єресі (Д. Віклеф, Я. Гус, Д. Савонарола). <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • поняття «єретик», «інквізиція», «анафема», «альбігойці», «Альбігойські війни», «богомили», «народне християнство»; • основні відмінності між католицизмом і православ'ям; • роль вчення Томи Аквінського у формуванні європейської правової системи; • причини формування та основні постулати вчень Д. Віклефа, Я. Гуса, Д. Савонароли; • як були пов'язані у Середньовіччі 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення).</p> <p>Індивідуальна робота (робота з картою, створення хронологічної таблиці або шкали часу, складання історичного портрету Д. Віклефа, Я. Гуса, Д. Савонароли).</p> <p>Груповаробота — опрацювання в групах документів, визначення впливу середньовічної церкви на культуру й</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ПО 1.1.2-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ПО 2.1.1-1]</p> <p>висловлює обґрунтовані судження щодо ролі особи в минулому та сучасному [9 ПО 1.2.2-4]</p> <p>чітко формулює та висловлює судження стосовно суспільних ідей з урахуванням власного досвіду, різних видів</p>

			<p>Відмінності шляхів розвитку. Накопичення кризових явищ та спроби подолати їх. Середньовічні єреси. Інквізиція. Жебрущі ордени. «Нові єреси»: Д. Віклеф, Я. Гус, Д. Савонарола. Єреси в православній церкві. «Народне християнство». Церква і держава.</p>	<p>держава і церква;</p> <ul style="list-style-type: none"> • причини кризових явищ всередині церкви. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • показати на карті межі поширення впливу католицької і православної церков; • обґрунтовано оцінити вплив середньовічної церкви на культуру й освіту; • охарактеризувати основні положення вчень Д. Віклефа, Я. Гуса, Д. Савонароли. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати постійні зміни у світогляді людини протягом історії та невідворотність ціннісних змін з плином часу. 	<p>освіту.</p>	<p>інформації</p> <p>[6 ПО 4.2.3-1]</p>
52	Середньовічна філософія §48.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Особливості розвитку європейської філософії 2. Франциск Асизький та Домінік Гусман 3. Богословська думка в православному світі <p>Додаткові терміни «схоластика».</p> <p>Схоластика. П'єр Абеляр. Бернар Клервоський. Роджер Бекон. Тома Аквінський. Аверроес. Франциск Асизький та Домінік Гусман. Богословська думка в православному світі. Василь Великий, Григорій Палама, Іларіон Київський.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • виникнення, розповсюдження та основи вчення середньовічної філософії (П. Абеляр, Б. Клервоський, Т. Аквінський, аверроес, Ф. Асизький, Д. Гусман); • схоластика як синтез філософії та раціоналізму; • особливості богословської думки у православному світі. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • поняття «схоластика», «богослов'я», «теологія», «томізм»; • основні напрями філософської та богословської думки періоду Середньовіччя; • вплив середньовічної філософії на людину і суспільство; формування уявлень про світ; • роль вчення Томи Аквінського у формуванні європейської правової системи; • історичне значення наукових праць (відкриттів і винаходів) Роджера Бекона, П'єра Абеляра. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначати основні напрями філософської і богословської думки доби Середньовіччя; • характеризувати вчення філософів (П. Абеляр, Б. Клервоський, Т. Аквінський, Аверроес, 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтально-колективна робота (обговорення, порівняння, вирішення проблемних питань, евристична бесіда). Індивідуальна робота (робота з поняттями, складання історичного портрету П. Абеляр, Б. Клервоський, Т. Аквінський, Аверроес, Ф. Асизький, Д. Гусман, Іларіон Київський). Групова робота (робота з критичного опрацювання історичних джерел різних типів у групах). Робота з підручником, читання вголос, відповіді на запитання. Вправа «Правда — неправда».</p>	<p>пояснює і наводить приклади єдності, розмаїття і багатовимірності минулого та його впливу на сучасність</p> <p>[9 ПО 4.3.2-2]</p> <p>чітко формулює та висловлює судження стосовно суспільних ідей з урахуванням власного досвіду, різних видів інформації</p> <p>[6 ПО 4.2.3-1]</p>	

				Ф. Асизький, Д. Гусман). Ставлення: <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати постійні зміни у світогляді людини протягом історії та невідворотність ціннісних змін з плином часу 		
53		Середньовічні школи та університети §49.	<ol style="list-style-type: none"> Де і як навчалися Середні віки? Як постали середньовічні університети? Освіта Русі-України Розповсюдження знань та поява книгодрукування <p>Ключові поняття «університет», «графіті».</p> <p>«Світ неписьменних». Монастирські та міські школи. Школи в Русі-Україні та Королівстві Руському. Середньовічні університети. «Сім вільних мистецтв». Життя середньовічних школярів і студентів. Розповсюдження знань та поява книгодрукування. Освіта і наука поза європейським світом. Ю. Дрогобич.</p>	Базові знання: <ul style="list-style-type: none"> університетські центри Середньовіччя; основні наукові й технічні досягнення Середньовіччя; діяльність Юрія Дрогобича. час та наслідки винайдення книгодрукування. Розуміння: <ul style="list-style-type: none"> поняття «університет», «сім вільних мистецтв»; значення книгодрукування для розвитку європейської культури; історичне значення технічних досягнень Середньовіччя; відкриття і винаходи Йоганна Гутенберга; відмінності та схожі риси у європейській та неєвропейській науці та освіті. Вміння: <ul style="list-style-type: none"> розташувати в хронологічній послідовності відомості про появу університетів, книгодрукування; показати на карті університетські центри; визначити причини і наслідки виникнення університетів. Ставлення: <ul style="list-style-type: none"> усвідомлювати цінність освіти, науки та мистецтва у житті суспільства та їх впливи на його розвиток. 	<i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i> Фронтальна робота (пояснювально-ілюстративний виклад матеріалу). Групова робота («Коло ідей».) Індивідуальна робота — робота з картою, робота з поняттями, укладання хронологічної таблиці.	демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ПО 1.1.2-1] описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ПО 2.1.1-1] пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ПО 1.3.2-1]
54		Архітектура й мистецтво у Середньовіччі. Рицарська та міська культура §50.	<ol style="list-style-type: none"> Як розвивалися середньовічні архітектура й мистецтво? Світ рицарської культури Культура середньовічного міста <p>Ключові поняття «вітраж», «романський</p>	Базові знання: <ul style="list-style-type: none"> хронологічні межі та особливості появи архітектурних стилів (романська, готична, хрестово-купольна архітектура); особливості середньовічної літератури, мистецтва, живопису та скульптури. Розуміння: <ul style="list-style-type: none"> поняття «вітраж», «фреска», 	<i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i> Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота (робота з пам'ятками архітектури романського і	пояснює важливість заходів щодо збереження і популяризації пам'яток історії, культури та туристичних об'єктів і бере участь у таких заходах [9 ПО 2.3.1-1] демонструє знання перебігу подій, явищ,

			<p>стиль», «готичний стиль», «собор», «фреска», «мозаїка».</p> <p>Романська архітектура та скульптура. Готична архітектура. Візантійська архітектура та її вплив на слов'янські архітектурні традиції. Живопис та скульптура. Арабо-мусульманська архітектура, мистецтво. Середньовічна література. Рицарська та міська літератури. Менестрелі, ваганти, трубадури. Музика і театр. Особливості мистецьких та літературних традицій Русі. Переплетення західних та східних взірців у культурі, освіті, побуті.</p>	<p>«мозаїка», «романський стиль», «готичний стиль», «візантійський хрестово-купольний стиль», «інкунабула», «літопис», «хроніка»;</p> <ul style="list-style-type: none"> • особливості арабо-мусульманської архітектури та мистецтва; • особливості мистецьких та літературних традицій Русі; • зв'язки західних та східних традицій у культурі, освіті, побуті. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розпізнати будівлі (храми) романського і готичного стилів; • розташувати в хронологічній послідовності відомості про поширення романського і готичного мистецьких стилів; • визначати особливості середньовічної літератури, мистецтва, живопису та скульптури; • порівнювати західні та східні взірці культури. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати цінність освіти, науки та мистецтва у житті суспільства та їх впливи на його розвиток. 	<p>готичного стилів). Вправа «Екскурсоводи» — провести словесну/уявну/віртуальну екскурсію архітектурною пам'яткою Середньовіччя (на вибір учня). Групова робота — робота з документами (пам'ятками середньовічної літератури).</p>	<p>процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>на основі аналізу джерела ідентифікує події та явища політичної, соціальної, економічної, культурно-інтелектуальної історії, історії повсякденності тощо [9 ГІО 3.2.2-1]</p>
55-56		<p>Особливості культурних та мистецьких традицій Русі-України §51-52.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Книжковий світ Русі-України 2. Особливості архітектури Русі-України 3. Мистецтво Русі-України <p>Візантійська архітектура та її вплив на слов'янські архітектурні традиції. Живопис та скульптура. Особливості мистецьких та літературних традицій Русі. Переплетення західних і східних взірців у культурі, освіті, побуті.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • особливості середньовічної літератури, мистецтва, живопису та скульптури. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • поняття «вітраж», «фреска», «мозаїка», «літопис»; • особливості мистецьких та літературних традицій Русі; • зв'язки західних та східних традицій у культурі, освіті, побуті. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначати особливості середньовічної літератури, мистецтва, живопису та скульптури; • порівнювати західні та східні взірці культури. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлювати цінність освіти, науки та мистецтва у житті суспільства та їх впливи на його 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота (робота з пам'ятками архітектури). Вправа «Екскурсоводи» — провести словесну/уявну/віртуальну екскурсію архітектурною пам'яткою Середньовіччя (на вибір учня). Групова робота — робота з документами (пам'ятками середньовічної літератури).</p>	<p>пояснює важливість заходів щодо збереження і популяризації пам'яток історії, культури та туристичних об'єктів і бере участь у таких заходах [9 ГІО 2.3.1-1]</p> <p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>на основі аналізу джерела ідентифікує події та явища політичної, соціальної, економічної, культурно-інтелектуальної історії, історії повсякденності тощо</p>

			Ключові поняття «ікона», «книжкові мініатюри», «собор», «фреска», «мозаїка».	розвиток.		[9 ГІО 3.2.2-1]
57		Гуманізм. Раннє Відродження §53	<ol style="list-style-type: none"> 1. Чи було середньовічне суспільство гуманним? 2. Що таке Раннє Відродження? 3. Нідерландське мистецтво XV ст. <p>Поняття «гуманізм», «Раннє Відродження».</p> <p>Передумови та початок епохи Відродження. Гуманізм. Література та мистецтво раннього Відродження. Протириччя нової культури. Вплив Відродження на українські землі.</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • хронологічні межі Раннього Відродження; • передумови та особливості епохи Раннього Відродження. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • поняття «Раннє Відродження», «Ренесанс», «гуманізм»; • історичне значення художньої творчості Данте, Петрарки, Боттічеллі, Донателло та ін.; • особливості культури Відродження та її вплив на українські землі. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • показати на карті університетські центри й міста, пов'язані з початком Відродження; • визначити причини і наслідки поширення ідей гуманізму і культури раннього Відродження. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвідомити сутність гуманістичних цінностей та їх вплив на розвиток європейської цивілізації. 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (бесіда, пояснення, обговорення). Індивідуальна робота — укладання хронологічної таблиці, робота з картою, пам'ятками культури Відродження. Групова робота — робота з художніми творами Данте, Петрарки, Боттічеллі, Донателло — створення стислих повідомлень і представлення результатів роботи. Обговорення.</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>пояснює причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни [9 ГІО 1.3.2-1]</p>
58		Узагальнення розділу 5				
Розділ 6. Узагальнення						
59		Особливості політичного та суспільно-культурного життя Русі-України та українських земель. ПРАКТИКУМ §54.	<ol style="list-style-type: none"> 1. ТЕОРІЯ. Основні етапи політичного розвитку Русі 2. ПРАКТИКА. I. Орієнтуємось в історичному часі й просторі. II. Працюємо з інформацією історичного змісту. III. Виявляємо повагу до гідності людини та соціальну активність <p>Місце в економічному, політичному та</p>	<p>Базові знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • особливості суспільного і культурного життя Русі-України та українських земель у Середньовіччі. <p>Розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • взаємозв'язки українських земель з середньовічними державами Європи; • особливості економічного та політичного розвитку українських земель; • особливості розвитку культури Русі-України. <p>Вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> • пояснити взаємозв'язок між культурними, соціальними, політичними процесами Русі- 	<p><i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i></p> <p>Фронтальна робота (пояснення, відеофайли, обговорення). Індивідуальна робота (створення синхронізованої хронологічної таблиці). Групова робота (ланкова робота — учні об'єднані у постійні групи для розв'язання конкретних навчальних завдань).</p>	<p>демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ГІО 1.1.2-1]</p> <p>описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ГІО 2.1.1-1]</p> <p>пояснює і наводить приклади єдності, розмаїття і багатомірності минулого та його впливу на сучасність [9 ГІО 4.3.2-2]</p> <p>розрізняє економічні, політичні, культурно-</p>

			культурному житті середньовічної Європи. Особливості українського Середньовіччя	України та державами середньовічної Європи. Ставлення: <ul style="list-style-type: none"> усвідомити нерозривність історії Русі-України з історією європейських країн, її роль і місце у європейському світі. 		інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань [9 ПО 1.2.1-1]
60		Здобутки середньовічної Європи §55.	1. Середньовіччя – час релігій 2. Середньовіччя – час розвитку демократії 3. Середньовіччя – час розвитку культури Формування сучасних європейських народів та держав. Утворення світових релігій. Виникнення і розвиток міст та міської культури. Утворення парламентських установ та підвалин європейських політичних і правових традицій. Розвиток освіти, науки і техніки. Розширення картини світу	Базові знання: <ul style="list-style-type: none"> як утворилися світові релігії; як сформувалися сучасні європейські народи та держави; основні риси формування європейських політико-правових традицій. Розуміння: <ul style="list-style-type: none"> взаємовпливи культур та релігій в історії середньовічної Європи (фронтири); особливості розвитку міст, міського врядування; процеси, які призвели до розширення кругозору середньовічної людини, розширили загальну картину світу. Вміння: <ul style="list-style-type: none"> характеризувати основні світові релігії, їхні вчення; пояснювати основні події/процеси, що призвели до формування сучасних європейських народів і держав; встановлювати хронологічну послідовність основних подій середньовічної історії; відслідковувати та пояснювати зміни, що відбулися у світогляді, культурі та побуті людини Середньовіччя. Ставлення: <ul style="list-style-type: none"> усвідомити сутність європейської цивілізації та її цінностей, значення демократичних і правових ідей в свідомості європейця. 	<i>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна.</i> Фронтальна робота (евристична бесіда). Індивідуальна робота (робота з поняттями, бесіда). Групова робота (робота над єдиним завданням у малих групах керованих лідерами — робота з історичними категоріями, презентація результатів роботи), «Мозковий штурм», фронтальна бесіда, обговорення. Вправи «Пропущене слово», «Виправ помилку». Учнівський мініпроєкт «Здобутки Середньовічної Європи». Дебати «Середньовіччя — Темні віки чи період слави і рицарства?».	демонструє знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах історичних епох [9 ПО 1.1.2-1] описує історичні події, явища і процеси за картою [9 ПО 2.1.1-1] пояснює і наводить приклади єдності, розмаїття і багатомірності минулого та його впливу на сучасність [9 ПО 4.3.2-2] розрізняє економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства і пояснює їх взаємовплив на основі отриманих знань [9 ПО 1.2.1-1]
61		Узагальнення курсу				
62		Резерв				
63						
64						

65						
66						
67						
68						
69						
70						

Додаток 1. Наскрізнi вміння в усіх ключових компетентностях (за ДСБСО):

- 1) **читати з розумінням**, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів;
- 2) **висловлювати власну думку в усній і письмовій формі**, тобто словесно передавати власні думки, почуття, переконання, зважаючи на мету та учасників комунікації, обираючи для цього відповідні мовленнєві стратегії;
- 3) **критично і системно мислити**, що виявляється у визначенні характерних ознак явищ, подій, ідей, їх взаємозв'язків, умінні аналізувати та оцінювати доказовість і вагомість аргументів у судженнях, зважати на протилежні думки та контраргументи, розрізняти факти, їх інтерпретації, розпізнавати спроби маніпулювання даними, використовуючи різноманітні ресурси і способи оцінювання якості доказів, надійності джерел і достовірності інформації;
- 4) **логічно обґрунтовувати позицію** на рівні, що передбачає здатність висловлювати послідовні, несуперечливі, обґрунтовані міркування у вигляді суджень і висновків, що є виявом власного ставлення до подій, явищ і процесів;
- 5) **діяти творчо**, що передбачає креативне мислення, продукування нових ідей, доброзечне використання чужих ідей та їх доопрацювання, застосування власних знань для створення нових об'єктів, ідей, уміння випробовувати нові ідеї;
- 6) **виявляти ініціативу**, що передбачає активний пошук і пропонування рішень для розв'язання проблем, активну участь у різних видах діяльності, їх ініціювання, прагнення до лідерства, уміння брати на себе відповідальність;
- 7) **конструктивно керувати емоціями**, що передбачає здатність розпізнавати власні емоції та емоційний стан інших, сприймати емоції без осуду, адекватно реагувати на конфліктні ситуації, розуміти, як емоції можуть допомагати і заважати в діяльності, налаштовуючи себе на пошук внутрішньої рівноваги, конструктивну комунікацію, зосередження уваги, продуктивну діяльність;
- 8) **оцінювати ризики**, що передбачає вміння розрізняти прийнятні і неприйнятні ризики, зважаючи на істотні фактори;
- 9) **приймати рішення**, що передбачає здатність обирати способи розв'язання проблем на основі розуміння причин та обставин, які призводять до їх виникнення, досягнення поставлених цілей з прогнозуванням та урахуванням можливих ризиків та наслідків;
- 10) **розв'язувати проблеми**, що передбачає вміння аналізувати проблемні ситуації, формулювати проблеми, висувати гіпотези, практично їх перевіряти та обґрунтовувати, здобувати потрібні дані з надійних джерел, презентувати та аргументувати рішення;
- 11) **співпрацювати з іншими**, що передбачає вміння обґрунтовувати переваги взаємодії під час спільної діяльності, планувати власну та групову роботу, підтримувати учасників групи, допомагати іншим і заохочувати їх до досягнення спільної мети.

Додаток 2. **Ключові компетентності (за ДСБСО):**

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає вміння:

здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм сучасної української літературної мови, типів мовної взаємодії, особливостей стилів мовлення інформаційних та художніх текстів, медіатекстів тощо;

здобувати та опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її та використовувати для комунікації в усній та письмовій формі, для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей;

відповідально, усвідомлюючи цінність української мови як мови взаємодії на всій території держави, використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих та навчальних ситуаціях, творчого самовираження;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає вміння:

здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм мови, особливостей основних стилів і жанрів мовлення, типів мовної взаємодії;

здобувати і опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел, критично осмислювати її, використовувати в усній та письмовій комунікації для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей;

відповідально використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих та навчальних ситуаціях, творчого самовираження, спираючись на особливості міжкультурної комунікації та досвід комунікації державною мовою;

відповідно до ситуації ефективно виражати ідеї, почуття, пояснювати та обговорювати факти, явища, події, обґрунтовувати свої погляди та переконання в усній і письмовій формі у різних особистісних і соціальних контекстах (побутових, навчальних, громадських тощо), спираючись на мовний і мовленнєвий досвід, мовні норми у спілкуванні, соціокультурні реалії та особливості міжкультурної комунікації;

3) математична компетентність, що передбачає здатність розвивати і застосовувати математичні знання та методи для розв'язання широкого спектра проблем у повсякденному житті; моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичного апарату; усвідомлення ролі математичних знань і вмінь в особистому та суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування наукового світогляду; здатність і готовність застосовувати відповідний комплекс наукових знань і методологій для пояснення світу природи; набуття досвіду дослідження природи та формулювання доказових висновків на основі отриманої інформації; розуміння змін, зумовлених людською діяльністю; відповідальність за наслідки такої діяльності;

5) інноваційність, що передбачає здатність учня реагувати на зміни та долати труднощі; відкритість до нових ідей; ініціювання змін у класі, закладі освіти, родині, громаді тощо; спроможність визначати і ставити перед собою цілі, мотивувати себе та розвивати в собі стійкість і впевненість, щоб навчатися і досягати успіхів;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності і важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності;

8) навчання впродовж життя, що передбачає здатність визначати і оцінювати власні потреби та ресурси для розвитку компетентностей, застосовувати різні способи розвитку компетентностей, знаходити можливості для навчання і саморозвитку; спроможність навчатися і працювати в колективі та самостійно, організовувати своє навчання, оцінювати його, ділитися його результатами з іншими, шукати підтримки, коли вона потрібна;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають:

спроможність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, зокрема закладу освіти і класу, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію;

виявлення поваги до інших, толерантність, уміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, долати стрес і діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації; дбайливе ставлення до особистого, соціального здоров'я, усвідомлення особистих відчуттів і почуттів, здатність дослухатися до внутрішніх потреб; дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки та спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах та ґрунтуються на спільних моральних цінностях; спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності;

10) культурна компетентність, що передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва;

11) підприємливість і фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, спроможність використовувати можливості та реалізовувати ідеї, створювати цінності для інших у будь-якій сфері життєдіяльності; здатність до активної участі в житті суспільства, керування власним життям і кар'єрою; уміння розв'язувати проблеми; готовність брати відповідальність за прийняті рішення; здатність працювати в команді для планування і реалізації проектів, які мають культурну, суспільну або фінансову цінність, тощо.

Додаток 3. Компетентнісний потенціал Громадянської та історичної галузі (Додаток 17 ДСБСО)

Ключова компетентність	Уміння та ставлення
<p>1. Вільне володіння державною мовою</p>	<p>Уміння: читати і розуміти перекладені та адаптовані державною мовою писемні джерела, авторські публікації на історичні та актуальні для суспільства теми шукати інформацію та використовувати різні види джерел, формулювати та наводити обґрунтовані аргументи володіти термінологією в межах громадянської та історичної освітньої галузі створювати висловлення різних стилів в усній і письмовій формі на історичні та актуальні для суспільства теми вести аргументовану дискусію розпізнавати мовні засоби впливу, розрізняти техніки переконування та маніпуляції</p> <p>Ставлення: повага до української мови як державної, зацікавленість у її розвитку, розуміння цінності кожної мови критичне сприйняття інформації історичного та суспільно-політичного характеру розуміння та використання мови в позитивний та соціально відповідальний спосіб</p>
<p>2. Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами</p>	<p style="text-align: center;">Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) мовою</p> <p>Уміння: створювати висловлення в усній і письмовій формі стосовно історії і сучасності національної (етнічної, мовної) спільноти в Україні створювати інформаційні продукти щодо історії, культури і розвитку суспільства регіону та/або країни, з якою пов'язане походження родини вести дискусію щодо основ розвитку держави та суспільства, засад демократії, прав і свобод людини володіти основною термінологією рідної мови в межах громадянської та історичної галузі</p> <p>Ставлення: повага до рідної мови, розуміння її цінності</p> <p style="text-align: center;">Здатність спілкуватися іноземними мовами</p> <p>Уміння: читати і розуміти науково-популярні публікації, публіцистичні та художні твори іноземними мовами здійснювати пошук потрібної інформації іноземними мовами висловлюватися в усній і письмовій формі іноземною мовою стосовно актуальних тем історії та суспільства спілкуватися з носіями інших мов для обміну історичною, правовою та іншою актуальною для суспільства інформацією</p> <p>Ставлення: інтерес до історії та сучасності інших країн розуміння важливості вивчення іноземних мов для розширення кола спілкування та отримання інформації про світ цінування культурної різноманітності, інтерес до різних мов і міжкультурного спілкування</p>

<i>Ключова компетентність</i>	<i>Уміння та ставлення</i>
Математична компетентність	<p>Уміння: правильно оперувати цифровими даними, математичними поняттями для глибокого пізнання, пояснення минулого та сучасних суспільних подій перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема тощо) та використовувати її в поясненнях встановлювати зв'язки між фрагментами даних і джерелами різних видів використовувати математичні методи та дані, розуміти способи маніпулювання ними</p> <p>Ставлення: прагнення обирати раціональні способи пояснення подій минулого, причин та можливих способів розв'язання сучасних соціальних, політичних, економічних проблем розуміння важливості математичного опрацювання даних для створення науково обґрунтованих висновків</p>
Компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій	<p>Уміння: оцінювати та пояснювати взаємодію людини та довкілля в різні історичні періоди розкривати зміст, значення, вплив технологій, технічних винаходів та наукових досягнень на перебіг історичних подій, явищ і процесів</p> <p>Ставлення: сталий інтерес до наукових досягнень і здобутків природничих наук визнання цінності природних ресурсів для сьогодення та майбутніх поколінь і раціональне використання їх у повсякденному житті</p>
Інноваційність	<p>Уміння: генерувати нові ідеї, оцінювати їх переваги і ризики наводити історичні приклади впливу інновацій на суспільне життя</p> <p>Ставлення: готовність ініціювати, критично оцінювати та впроваджувати нові знання, способи діяльності, норми, що забезпечують сталий розвиток громади та суспільства</p>
Екологічна компетентність	<p>Уміння: визначати ризики та наслідки впливу людини на довкілля, передбачати можливості екологічних загроз моделювати свою поведінку на основі розуміння наявних екологічних загроз критично оцінювати роль людини та держав у досягненні Цілей сталого розвитку ООН</p> <p>Ставлення: готовність реагувати на ризики екологічних загроз усвідомлення важливості захисту природи, сприяння сталому розвитку суспільства</p>
Інформаційно-	<p>Уміння:</p>

<i>Ключова компетентність</i>	<i>Уміння та ставлення</i>
<p>комунікаційна компетентність</p>	<p>використовувати цифрові технології для пошуку потрібної історичної та соціальної інформації, її добору, перевірки, впорядкування і поширення</p> <p>критично оцінювати, виявляти маніпуляції історичною та актуальною для суспільства інформацією у процесі аналізу електронних медіа</p> <p>дотримуватися авторського права та етичних норм у роботі з інформацією та під час онлайн-спілкування</p> <p>створювати вербальні та візуальні (графіки, діаграми, фільми) повідомлення, мультимедійні презентації соціального та історичного змісту, поширювати їх</p> <p>Ставлення:</p> <p>критичне ставлення до інформації з різних джерел</p> <p>відповідальне використання засобів масової інформації</p>
<p>Навчання впродовж життя</p>	<p>Уміння:</p> <p>визначати власні навчальні цілі</p> <p>аналізувати процес власного навчання, відстежувати зміни у сприйнятті інформації</p> <p>знаходити та опрацьовувати джерела суспільно важливої інформації із застосуванням доцільних для цього методів</p> <p>розуміти роль освіти, навчання для людини та суспільства сьогодні та в історичній ретроспективі</p> <p>аналізувати та узагальнювати здобуту інформацію</p> <p>Ставлення:</p> <p>відкритість до постійного самонавчання та взаємонавчання, бажання ділитися здобутими знаннями з іншими особами</p>
<p>Громадянські та соціальні компетентності</p>	<p style="text-align: center;">Громадянські компетентності</p> <p>Уміння:</p> <p>моделювати свою поведінку як активного і відповідального члена громадянського суспільства, який знає основи права, добре обізнаний із змістом прав людини та вміє їх захищати у правовий спосіб</p> <p>формулювати та обстоювати свою громадянську позицію щодо локальних та глобальних питань</p> <p>утримуватися від можливостей зловживати своїми правами</p> <p>виявляти відповідальність, уникати негативних стереотипів та узагальнень, а також мови ворожнечі в обговоренні суспільних проблем і різних соціальних груп</p> <p>брати участь у розв'язанні проблем різних спільнот, зважаючи на інтереси їх представників</p> <p>конструктивно співпрацювати з іншими особами, ініціювати або брати участь у реалізації проектів, громадських заходів</p> <p>критично оцінювати ідейні платформи та діяльність політичних партій, суспільних рухів, організацій та розуміти їх роль у розвитку демократичного суспільства</p> <p>Ставлення:</p> <p>усвідомлення себе відповідальним громадянином України, розуміння своїх прав і обов'язків як громадянина України та готовність їх виконувати; самоповага та повага до прав та гідності інших осіб</p>

Ключова компетентність	Уміння та ставлення
Культурна компетентність	<p>громадянська поведінка, що ґрунтується на почутті власної гідності та внутрішньої свободи, розвинутій правосвідомості та обстоюванні демократичних цінностей</p> <p>плекання нетерпимості до корупції в усіх її проявах, розуміння неприпустимості толерування нерівності та недоброчесності</p> <p>готовність відмовитися від нечесних практик під час розв'язання проблем</p> <p>визнання цінності іншої особи та повага до її приватності</p> <p>толерантність і готовність до взаємовигідного розв'язання соціально-політичних суперечностей</p>
	<p style="text-align: center;">Соціальні компетентності</p> <p>Уміння:</p> <p>ідентифікувати себе як члена різних спільнот, громадянина України</p> <p>формулювати та обстоювати в дискусії власні погляди та переконання, конструктивно спілкуватися на різноманітні актуальні теми історії та суспільства</p> <p>знаходити історичні приклади залагодження суперечностей і конфліктів</p> <p>працювати в групі, досягати порозуміння та налагоджувати співпрацю з іншими особами з відмінними ідеями та цінностями, використовуючи власний досвід та досвід інших осіб, зокрема взятий з історії</p> <p>Ставлення:</p> <p>усвідомлення цінності людини, її життя, здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки</p> <p>повага до законів і традицій, досвіду інших народів, релігій та культур</p> <p>толерантне ставлення до життєвої позиції іншої особи, громадської думки, особливостей соціальної поведінки, способу життя та форм самовираження інших осіб</p> <p>керування власними емоціями, готовність до пошуку компромісів</p> <p>волонтерство, підтримка громадських проектів та ініціатив, спрямованих на розв'язання актуальних суспільних проблем</p> <p>Уміння:</p> <p>образно мислити та уявляти</p> <p>характеризувати основні тенденції розвитку культури в минулому та сучасності</p> <p>використовувати мистецькі артефакти для пізнання минулого, осмислювати твори мистецтва в історичному контексті</p> <p>співставляти різні культури, їх цінності, традиції тощо</p> <p>виявляти вплив належності до різних спільнот і зовнішніх чинників на формування поглядів та переконань особи</p> <p>визначати та пояснювати значення належності до соціокультурної спільноти</p> <p>Ставлення:</p> <p>повага до людини, протидія і запобігання проявам дискримінації та нерівного ставлення</p> <p>цінування соціального та культурного різноманіття, пояснення його переваг і викликів у сучасному суспільстві</p> <p>свідоме збереження та розвиток власної культури, повага до культур інших народів</p>

<i>Ключова компетентність</i>	<i>Уміння та ставлення</i>
<p>Підприємливість та фінансова грамотність</p>	<p>відповідальна поведінка та піклування про пам'ятки культурної спадщини відкритість до міжкультурного діалогу</p> <p>Уміння: використовувати досвід пізнання історії для обрання дієвих життєвих стратегій брати до уваги зміни в історії та суспільстві, оцінювати їх ризики та переваги для власного життя і життя спільноти виявляти інтереси різних спільнот/груп і шукати способи їх узгодження для розв'язання проблем планувати, організовувати, реалізувати індивідуальні чи командні проекти, оцінювати їх ефективність, представляти результати характеризувати економічну політику і розвиток торгівлі, визначати їх вплив на суспільне життя пояснювати спосіб організації національних економік та вплив економічних і фінансових процесів на функціонування суспільства</p> <p>Ставлення: готовність використовувати досвід історії для самопізнання та досягнення цілей сталого розвитку суспільства зважене прийняття рішень на основі досвіду минулого та сучасного соціального життя здатність брати на себе відповідальність за результат власної та колективної діяльності, ініціативність, відкритість до нових ідей усвідомлення економічних та соціальних можливостей і викликів, з якими стикається суспільство здатність приймати фінансові рішення з урахуванням можливих ризиків</p>

Додаток 4. **Базові знання** (змістові лінії ГЮ, за Додатком 17 ДСБСО)

Людина і природа: творення соціоприродного середовища; формування і розселення людини; освоєння і перетворення людиною природи в минулому і теперішньому; освоєння нових просторів; сталий розвиток.

Людина і світ матеріальних речей: виробництво та споживання в різні історичні епохи; матеріали і технології; знаряддя праці і предмети побуту; науково-технічні винаходи; умови життя і праці в місті та селі; урбанізація; матеріальна культура аграрного, індустріального і постіндустріального суспільств.

Людина і суспільство: соціум і спільноти: родини, стани, класи, нації, культурні, релігійні, етнічні та інші групи; взаємодія людей, інтереси і цінності, ідентичність і гідність людини; патріотизм; культура і цивілізація; інформація і медіа; толерантність та інклюзія; конфлікти та їх розв'язання.

Людина і влада: політична організація суспільства; метрополії та колонії; імперії та національні держави; політичні режими; демократія, її переваги та ризики; самоврядування; права людини і протидія дискримінації; громадянство; протестні рухи, революції і реформи; міжнародні відносини.

Людина і світ уявлень та ідей: світогляд і цінності, ідентичність та основи її формування, наука і мистецтво; історія ідей, ідеології та їх вплив на людину і суспільство; релігія, міфи, символи; образи минулого, теперішнього і майбутнього в суспільній думці.

Додаток 5. **Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з громадянської та історичної освітньої галузі** (групи загальних результатів за Додатком 18 ДСБСО) **передбачають, що учень:**

- **мислить історико-хронологічно**, орієнтується в історичному часі, встановлює причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, виявляє зміни і тривалість у житті суспільства;
- **мислить геопросторово**, орієнтується в соціально-історичному просторі, виявляє взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури і навколишнього природного середовища;
- **мислить критично**, працює з різними джерелами інформації та формулює історично обґрунтовані запитання;
- мислить системно, виявляє взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємовплив історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відповідних епох; розуміє множинність трактувань минулого і сучасного та зіставляє їх інтерпретації;
- усвідомлює власну гідність, реалізує власні права і свободи, поважає права і гідність інших осіб, виявляє толерантність, протидіє проявам дискримінації;

дотримується демократичних принципів, конструктивно взаємодіє з іншими особами, спільнотою закладу освіти, місцевою громадою і суспільством, долучається до розв'язання локальних, загальнонаціональних і глобальних проблем, усвідомлює необхідність утвердження верховенства права і дотримання правових норм для забезпечення сталого розвитку суспільства.